

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Bakalářská práce

Eliška Vlčková

Přesunuté dřevěné kostely na území ČR a jejich současné využití

Transfer of six wooden churches in Czech Republic and their current use

Praha 2021

Vedoucí práce: PhDr. Lubomír Procházka CSc.

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci
vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

Eliška Vlčková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své práce panu PhDr. Lubomíru Procházkovi CSc. za odborné vedení a za rady při psaní. Ráda bych také poděkovala všem, kteří pro tuto práci poskytli rozhovory. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým rodičům za podporu a trpělivost a své kamarádce Alžbětě Hlinkové za pomoc při grafických úpravách.

Abstrakt

Tato práce se zaměřuje na transfer šesti dřevěných kostelů z Podkarpatské Rusi a východního Slovenska na území dnešní České republiky v letech 1929-1937. Jedná se o kostel sv. Michala v Praze na Petříně, kostel sv. Prokopa a sv. Barbory v Kunčicích pod Ondřejníkem, kostel sv. Paraskevy v Blansku, kostel sv. Mikuláše v Hradci Králové, kostel sv. Mikuláše v Nové Pace a kostel v Dobříkově. Na základě rešerše odborné literatury je popsán teoretický základ transportů a nastíněny jsou historické okolnosti přesunů u jednotlivých kostelů. Hlavním cílem této práce je pak popsat současný stav fungování kostelů a jejich současné využití. Metodou sběru dat jsou polo strukturované rozhovory s faráři těchto kostelů a dalšími osobnostmi s nimi spjatými a zdůrazněn je především vliv staveb na formování místních komunit spojených s kostelem a jejich přínos obcím.

Klíčová slova

Dřevěné kostely, přesuny kostelů, současné využití lidových staveb, lidová architektura, rozhovory, Podkarpatská Rus

Abstract

This Bachelor's thesis focuses on the transfer of six historical wooden churches from Subcarpathian Ruthenia and east Slovakia to the territory of today's Czech Republic. This study concerns St. Michael's church of Prague, St. Procopius and St. Barbara's church of Kunčice pod Ondřejníkem, St. Paraskeva church of Blansko, St. Nicolas' church of Hradec Králové, St. Nicolas' church in Nová Paka and the church in Dobříkov. Stemming from historical literature, this work examines methods used to design the transfer protocol of these churches, as well as their real life circumstances, implications and outcomes. Main objective of this research paper is to evaluate current conditions of these churches, as well as their current use. Methods used for data collection were interviews with vicars and other community members closely tied to each particular church. Special attention has been given to examination of influence and contribution of said churches on shaping a local community.

Key words

Wooden churches, transfer of churches, current use of folk architecture, folk architecture, interviews, Sub Carpathian Rus

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1. Typizace dřevěných kostelů podle Vladimira Sičynského.....	10
2.1.1 Bojkovský typ	10
2.1.2 Lemkovský typ.....	10
2.1.3 Huculský typ	11
2.1.4 Podolský a Pseudo-gotický typ	11
2.2. Konstrukce	12
2.2.1 Nadzemní střešní stavby	12
2.2.2 Sloupová konstrukce	12
2.2.3 Rámová konstrukce.....	13
2.2.4 Spodní stavba.....	13
2.2.5 Hrázděná konstrukce.....	13
2.2.6 Roubená konstrukce.....	14
2.2.7 Spoje	14
2.2.8 Střecha a střešní krytina	15
2.3. Dřevo.....	16
2.4. Podkarpatská Rus.....	17
2.5. Transporty kostelů.....	19
3. DŘEVĚNÉ KOSTELY	21
3.1. Kostel sv. Michala v Praze	21
3.2. Kostel sv. Mikuláše v Nové Pace.....	24
3.3. Kostel Všech svatých v Dobříkově.....	25
3.4. Kostel sv. Prokopa a sv. Barbory v Kunčicích pod Ondřejníkem	26
3.5. Kostel sv. Mikuláše v Hradci Králové.....	29
3.6. Kostel sv. Paraskev v Blansku	31
4. PAMÁTKOVÁ OCHRANA A NOVÉ PŘÍSTUPY	33
5. SOUČASNÉ VYUŽITÍ.....	37
6. ZÁVĚR.....	39
7. BIBLIOGRAFIE	40
7.1. Seznam tabulek	41

8. INTERNETOVÉ ZDROJE	42
9. PŘÍLOHY	45
9.1. Seznam příloh.....	45

1. Úvod

Na území dnešní České republiky bylo mezi lety 1929 až 1937 přesunuto šest dřevěných kostelů z Podkarpatské Rusi a východního Slovenska. Stavby sloužící řeckokatolické církvi a původně umístěné v Zakarpatské oblasti se najednou octly v kulturně i nábožensky odlišném prostředí. Vytržení kostelů z jejich kulturně-historického kontextu z nich udělalo stavby, které v novém místě působily až exoticky. Cílem této práce je zmapovat, jak jsou kostely v současné době využity a jakou roli zastávají ve městě, nebo v obci, do níž byly umístěny. Jako metoda sběru dat o současném stavu a využití kostelů byly použity polo strukturované rozhovory. Dva z rozhovorů proběhly během osobních setkání. Ostatní byly kvůli omezením v rámci pandemie koronaviru realizovány online, nebo prostřednictvím emailové komunikace. Rozhovory pro tuto práci proběhly s panem Janem Faltou, vedoucím odboru památkové péče v Hradci Králové, s Andreiem Danciu, farářem z kostela sv. Michala v Praze. Dále s Janem Pohunkem, vedoucím etnografického oddělení Národního muzea, s Ivo Chocholáčem z městského muzea v Nové Pace a s panem Adamem Kretschmerem, současným majitelem kostela v Nové Pace. Pro teoretický základ práce byly využity již vydané publikace, nebo články v odborných časopisech. Zdrojem informací o současném stavu kostelů, nebo o jejich současném využití byly internetové stránky jednotlivých obcí, online památkový katalog, rozhlasové pořady a další.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí, které se dále dělí na dílčí kapitoly. První část se obecně věnuje dřevěné sakrální architektuře. V několika kapitolách je zde popsáno základní členění typů dřevěných kostelů a konstrukční postupy těchto staveb. Charakteristickým prvkem, který tyto kostely spojuje je dřevo, proto je zde zahrnuta i kapitola věnující se tomuto specifickému stavebnímu materiálu. V neposlední řadě se tato část věnuje oblasti Podkarpatské Rusi a popisuje historický rámec transportů dřevěných kostelů.

V druhé části práce je jednotlivě popsáno všech šest transportovaných kostelů. U každého z nich je věnována pozornost historickým okolnostem jejich vzniku a jejich následnému přenesení. Dále je popsáno jejich současné využití.

Třetí část práce je rozdělena do dvou kapitol, z nichž každá představuje malou sondu do současné problematiky sakrální dřevěné architektury a jejího využití. První kapitola v této části se věnuje památkové péči. Jsou zde popsány postupy uplatňované při restaurování nebo rekonstrukcích dřevěné sakrální architektury a dále metody, jimiž lze stavby ochránit

před nepříznivými vlivy a tím je zachovat. V druhé kapitole jsou porovnány současné podmínky kostelů, jejich využití a možnosti jejich návštěvy.

2. Teoretická část

Řeckokatolický kostel se svým vzhledem a vnitřním uspořádáním liší od kostelů běžných na našem území. Základním rysem je trojsrubovost, tedy rozdělení vnitřních prostor na tři části. Zpravidla bývají v jedné ose a směřují od západu na východ. (Sičynskij, 1940, s. 84) Prostřední část kostela, jinými slovy chrámová loď, je největší částí kostela. Při bohoslužbách sloužila výhradně mužům. Na západní straně na střední část chrámu navazuje menší část zvaná babinec. Jedná se o místo vyhrazené pouze pro ženy. Třetí část kostela na východní straně se nazývá oltářní část, nebo kněžiště, kde se nachází oltář a od zbytku kostela je oddělen ikonostasem. Ikonostas je oltářní dělicí stěna, která je složena z několika řad ikon v přesně určeném pořadí. Tato přehrada byla původně spíše symbolická, postupem času se však začala formovat do velkých několikapatrových stěn. Přehrady byly tvořeny kamennými zídками, či kovovými mřížemi, na které se zavěšovaly obrazy, anebo jako je tomu v případě dřevěných chrámů, dřevěnými deskami.

Aby se dalo přes ikonostas projít do oltářní části, nacházejí se v něm troje dveře. Uprostřed je takzvaná královská brána, nebo carské dveře. Ty smí využívat pouze kněz a otvírají se jen během bohoslužby. Bývají dvoukřídlé, což má znázorňovat starý a nový zákon. Nad nimi bývá vyobrazena Poslední večere Páně. Po stranách carských dveří jsou dvojice diakonské dveře, které slouží k běžným účelům. Na pravé straně od královské brány najdeme ikonu Spasitele, nalevo pak ikonu Bohorodičky. Napravo od ikony Spasitele se pak nachází ikona světce, kterému je kostel zasvěcen. Celá tato část ikonostasu se nazývá místní řada. Druhá, deésní řada zobrazuje ve středu Ježíše Krista. *Deésis* znamená v řečtině modlitba, proto jsou po stranách ikony s modlícími se svatými. Nejčastěji zde bývá vyobrazena Bohorodička, Jan Křtitel nebo apoštolové. Složení ikon v této řadě ale bývá rozdílné. Třetí řada je sváteční a zobrazuje výjevy z evangelia. Čtvrtá řada zobrazuje proroky a pátá řada praotce, tedy předky Ježíše Krista, jako Adama a Evu, nebo starozákonné svaté. Nad poslední řadou bývá ikonostas završen křížem.

Ikonostas bývá nejcennější částí kostela. I když se starý kostel nechal zchátrat, ikonostas se přenesl a používal se v jiném kostele. Z tohoto důvodu můžeme v dřevěných kostelích v některých případech najít ikonostas, který do interiéru na první pohled nepatří. Často bývá větší a jednotlivé řady zasahují i na boční stěny, nebo na strop.

2. 1. Typizace dřevěných kostelů podle Vladimira Sičynského

Dřevěný kostel lze považovat za typickou stavbu Karpatské oblasti, a to převážně na území Slovenska, Polska a Ukrajiny. V této části východní Evropy se dřevěných sakrálních staveb nachází mnoho a jejich typizace je rozdílná s ohledem na časový a slohový posun, který je v různých oblastech přirozený. (Sičynskyj, 1940, s. 84) Přesto tyto stavby lze kategorizovat. Hlavním kritériem pro dělení těchto kostelů podle Vladimíra Sičynskyjho je územně-etnografické umístění stavby. Nejčastějšími typy sakrálních dřevěných staveb v oblasti Karpat jsou huculský a bojkovský. Další typy lemkovský, podolský a pseudogotický styl pak vycházejí z těchto dvou nejzákladnějších. Společným základním konstrukčním rysem pro tyto stavby je takzvaná trojsrubovost neboli trojvěžatost. Jedná se o tři sruby neboli tři části kostela, které leží v jedné přímce jdoucí od západu na východ. Střední část chrámu bývá největší a má obvykle tvar čtverce, nebo obdélníku. Další dva sruby, jeden na západě a druhý na východě, jsou menší a též mají tvar obdélníku. (Sičynskyj, 1940, s. 86)

2.1.1 Bojkovský typ

Bojkovský typ (Sičynskyj, 1940, s. 87-88) kostelů se nachází v Karpatech, převážně v horních tocích řek Velké Riky, Ljatorice, Oporu, Stryje, Sanu a Uže. Jedná se o stavby s trojsrubovým půdorysem ve tvaru obdélníků. Každá z částí má odstupňovanou jehlancovou (stanovou) střechu ve dvou a více patrech. Střední část kostela bývá největší a nejvyšší, zatímco dvě postranní části jsou menší, přičemž západní bývá vyšší než východní. Kostely jsou většinou tvořeny vodorovnými smrkovými trámy, a střecha bývá pokryta šindelem.

2.1.2 Lemkovský typ

Lemkovský typ (Sičynskyj, 1940, s. 90-92) kostelů se zachoval u horních toků řek Sanu a Laborce, Topli a Popradu. Ve svém základu se výrazně neliší od kostela bojkovského typu. Je též tvořen trojsrubovým půdorysem a stanovou střechou, i prostorové uspořádání je stejné. Rozdíly, které zde nalzáme jsou určeny převážně vlivem západokatolického stavitelství na tyto budovy. Nejvýraznějším prvkem je vysoká věž nad západním srubem, neboli babincem. Tato věž převyšuje prostřední část kostela a stojí na sloupovitě-křížové konstrukci, která není propojena se zbytkem kostela. Nad prostředním a východním srubem jsou pak obvykle místo věží barokní makovice, nebo celé barokní bání. Nacházíme zde i určité odchylky týkající se především velikosti a rozložení jednotlivých částí stavby. Některé „babince“, tedy části kostela vyhrazené ženám, bývají stejně velké jako střední, hlavní část. Dalším prvkem, který

můžeme nalézt u kostelů lemkovského typu je „opásání“ neboli ochoz. Ten může zasahovat až ke střednímu srubu a stavba tak může působit jako jednolodňová. Dle vnitřního uspořádání však lze určit, že všechny stavby mají tři sruby. Nejčastějším materiálem pro výstavbu kostelů lemkovského typu je dřevo, jedlové nebo sosnové. Dalšími méně častěji používanými druhy dřeva jsou dřevo bukové, modřínové dubové a osikové. Trámy jsou pokládány vodorovně a jsou otesány do tvaru hranolu.

2.1.3 Huculský typ

Huculský typ (Sičynskyj, 1940, s. 92–95) kostelů nalezneme u horního toku Prutu a Tisy. Výrazně se liší od předchozích typů staveb. Jeho půdorys tvoří pět srubů uspořádaných do tvaru řeckého rovnoramenného kříže a jejich uskupení se vyskytuje v několika variantách. V první variantě je střední srub výrazně větší než zbývající okolní sruby, a je ve tvaru čtverce. Druhou možností je stejná délka postranních i prostředního srubu, přičemž postranní sruby jsou značně užší. Další variantou je šestiúhelníkový půdorys bočních srubů a babinec je ve tvaru čtverce. Vidíme zde také tendenci zvětšovat část kostela zvanou babinec, což se děje převážně u vesnických kostelů z čistě praktických důvodů navýšení kapacity. Pod střechou pak nalezneme u huculských typů staveb ochoz. Jako stavební materiál je zde využíváno smrkové nebo jedlové dřevo. Pětisrubové kostely se mimo tuto oblast spíše nevyskytují. Pokud ano, jedná se o pozdější přestavby původně trojsrubových kostelů.

2.1.4 Podolský a Pseudo-gotický typ

Podolský typ (Sičynskyj, 1940, s. 95) se vyskytuje v haličské rovině a na Bukovině. Jedná se o trojsrubové stavby se třemi báněmi nad každou z částí. Báně jsou obvykle osmihranné a jejich tvary se mění v závislosti na slohových preferencích v čase jejich vzniku. Charakteristickým znakem je odděleně vystavěná zvonice.

Pseudo-gotický typ (Sičynskyj, 1940, s. 98-99) kostela nacházející se v podkarpatské rovině má opět trojsrubový půdorys. V tomto typu kostela má babinec stejnou velikost jako prostřední srub a třetí oltářní část kostela je prodloužena. Nad babincem nalezneme vysokou věž, která je zakončena špičatou gotickou střechou. (Sičynskyj, 1940, s. 98)

U různých jiných autorů nalezneme velké množství dalších typů kostelů, které převážně kombinují již výše zmíněné typy. Jde o typy „barokně-gotické“, „lemkovsko-barokně-gotické“ a podobně. Podle Sičynského je možné rozčlenit kostely do těchto pěti základních kategorií a dále u nich pozorovat pouze odchylky související s jejich datem vzniku, jejich umístěním nebo pozdějšími přestavbami. „*F. Zapletal v jedné ze svých recenzí zcela správně poznamenal,*

že tímto způsobem lze vymyslet tolik typů, kolik je kostelů v Karpatech vůbec, neboť v každé vesnici můžeme nalézt nějaké zvláštnosti stavby.“ (Sičynskyj, 1940 s. 99)

2. 2. Konstrukce

Dřevěné kostely v různých částech světa jsou vizuálně odlišné, ale existují zde konstrukční pravidla, která jsou v zásadě vždy dodržována. Konstrukce těchto staveb jsou detailně promyšlené a dělí se na několik částí a stádií.

2.2.1 Nadzemní střešní stavby

Pro stavbu nadzemní části kostela se většinou využívaly velmi silné kůly, které byly nahoře spojené hřebenovou vaznicí. Jako hřebenovou vaznici označujeme trám, který podélně prochází krovem a spojuje a nese tak všechny krokve, tedy šikmé trámy krovu. V tomto případě vaznice spojuje zakřivené kůly. Přibližně v polovině jsou vodorovně přepaženy trámem, který nazýváme spona. Na koncích pak nalezneme okapové vaznice. Zvenčí se pak příkládaly mobilní stěny, jejichž konstrukci tvořil rám a vnitřek byl vyplétaný. U větších staveb pak najdeme různé podpěry, vzpěry, spony nebo hambalky, tedy trám spojující dvě krokve. (Langer a Kuča, 2009, s. 452) Podstatou konstrukce byl lomený oblouk, který umožňoval zastřešit poměrně velký nečleněný prostor. Postupem času přicházely různé inovace, podstata lomeného oblouku však zůstala stejná. Kůly se vyměnily za sloupy, které se později rozdělily na rovnou nosnou část a na ni navazující krovovou nástavbu. Nejlepším typem dřeva pro tento typ konstrukce byly duby. Rostly poměrně osamoceně, byly vysoké a rovné a větvyly se vysoko, tudíž se jejich dřevo dalo velmi dobře zpracovávat. (Langer a Kuča, 2009, s. 453)

2.2.2 Sloupová konstrukce

Princip použití dřevěných sloupů se využíval u větších staveb. Vysoké sloupy byly začepované do prahového roštu. Byly horizontálně spojené vaznicemi, které byly podepřeny arkádou a každá část ještě zpevněna ondřejským křížem, nebo obloukem. (Langer a Kuča, 2009, s. 459) Ondřejský kříž představuje překřížení dvou trámů ve tvaru písmene X. Na hlavicích sloupů začíná krov, který je otevřený. Na hřebenové a střední vaznici jsou položeny desky, které jsou přibité borovicovými kolíky. Rámové stěny tvoří tři ze čtyř stěn kostela, jelikož ke čtvrté přiléhá rámové kněžiště. Tento typ kostela se sloupovým se různě vyvíjel do složitějších podob. Díky restauračním pracím dnes můžeme vidět nejpropracovanější a nejsložitější konstrukce kostelů tohoto typu například v muzeu v přírodě v Oslu.

2.2.3 Rámová konstrukce

Rámová konstrukce kostela spočívá v hlavním prahovém věnci, na který jsou napojeny sloupy. Stěny tak vytvořily obdélníkový rám, který byl většinou vyplněn fošnami, připojenými nahoře a dole drážkami. Byly silné asi 6 až 8 centimetrů a byly navzájem propojeny dalšími drážkami. Pro zpevnění konstrukce se používalo i vázání trámů do křížení. Tento způsob konstrukce vedl ke vzniku hrázděných konstrukcí. Takovéto typy dřevěných chrámů nalezneme ve skandinávských muzeích v přírodě, převážně v Norsku a Švédsku. (Langer a Kuča, 2009, s.457)

Zajímavou variantou rámového kostela je konstrukce, jež má uprostřed jeden středový sloup. Pravděpodobně se jedná o sloučení dvou uvedených konstrukčních postupů, tedy sloupového a rámového kostela. Středový sloup stojí uprostřed stavby a je začepovaný do prahového roštu. Dále je zde kříž vaznic, který leží na středech závěrových trámů stěn loďe a upevňuje tak středový sloup. Středový sloup také nese malou kuželovitou věžičku. Většina kostelů této konstrukce pochází z 12. a 13. století. Vznikaly převážně ve Skandinávii, ale nalezneme je i v anglickém hrabství Norfolk, v Nizozemsku, ve Švýcarsku, nebo ve Skotsku. Občas jeden středový sloup nahradily dva a více sloupů a vytvořily tak středovou linii. (Langer a Kuča, 2009, s. 458)

2.2.4 Spodní stavba

Nejstarší odkrytá lidská obydlí byla z velké části zapouštěna v zemi a bylo tomu tak i u dřevěných sakrálních staveb. Hlavním důvodem byla stabilita a upevnění, ale postupem času stavby vystoupily na povrch. Stále však bylo potřeba vyřešit upevnění. Ve většině případů pod rohy kostela nalezneme základové ploché kameny. V případě, že kostel měl stát na měkkém, ne tolik stabilním terénu, zarážely se trámy přímo do země. Najdeme i kostely stojící na kůlech, které vystupují nad zem, a to zejména v záplavových oblastech s nestabilní půdou, jako například v Rusku poblíž řeky Volhy. Od 18. století se pro lepší a stabilnější upevnění kostela začala využívat kamenná podezdívka, která nejen že zajišťovala stabilitu, ale ochraňovala kostel od vlhkosti. Části konstrukce, které byly vsazené přímo do země, totiž často uhnívaly a bylo potřeba je vyměňovat. Kromě podezdívky se kolem kostela budovaly zpevněné příkopy, které odvodňovaly půdu a do prahů se provrtávaly šikmé drážky, které vodu odváděly.

2.2.5 Hrázděná konstrukce

Hrázdění je typ zdění, při kterém je mezi trámovou nosnou konstrukcí vsazená výplň z hliněné malty. Ta je následně omítnuta, ale trámy zůstávají viditelné. Trámy jsou uskupeny tak, že dva

trámy stojící vedle sebe jsou spojeny příčnou sponou, na jejich vrcholcích leží dvě vaznice, z nichž vycházejí krokve. Spona se časem přetvořila v příčný vazný trám, který zajišťoval větší stabilitu.

Trámy tak utvořily čtvercové prostory ve stěnách, které se nejprve vyplňovaly proutěným pletivem a hliněným výmazem. Zpočátku převládala nerovnoměrnost členění trámů a prostorů mezi nimi, později se však staly symetrickými a začaly se sestavovat spíše do horizontálních linií. V rámci konstrukcí zde stále nalezneme i sloupový nebo rámový systém sloužící jako podpora. Hrázdní je typické hlavně pro oblast Německa a Nizozemska. (Langer a Kuča, 2009, s. 467)

2.2.6 Roubená konstrukce

Roubená konstrukce spočívá v kladení trámů vodorovně na sebe a v jejich spojích v rozích budovy. Používal se hliněný výmaz, podobně jako u hrázděných staveb, v tomto případě ale pouze do spár mezi trámy. Na povrchu bývá vápenný nátěr. Nejstarší pozůstatky roubeného kostela pocházejí z poloviny 12. století a byly nalezeny v polském městě Kalisz. (Langer a Kuča, 2009, s. 473) Roubení bylo velice oblíbené, nejen pro sakrální architekturu, ale i pro obytné a užitkové budovy. Ve 13. století tak byla tato technika již velmi vyspělá a hojně používaná. Je zde velmi důležitá přesnost při tesání a opracovávání trámů, jejich úprava se však liší dle oblastí. Ve střední Evropě se kmen osekává sekerou lícovkou na celé tesané ploše. V severní a jihovýchodní Evropě se používaly spíše menší sekery. (Langer a Kuča, 2009, s. 473) Rozdíly v tvarování trámů jsou ovlivněny i výběrem dřeva. Například v jihovýchodní části Evropy se dubové trámy tesaly tak, aby byly široké, ale slabé. Důvodem byla snaha snížit jejich hmotnost a ulehčit tak nosným konstrukcím staveb. Jedle, která se používala převážně ve střední Evropě, se také odlehčovala, a to podélným púlením, bez následného otesání vnější strany. Kostely postavené v 18. století a později se již stavěly z celých, neodlehčených trámů, které byly všechny otesané na stejnou šířku. Například neotesané smrkové trámy se považovaly přímo za nekulturní, jelikož se používaly pouze pro nevýznamné hospodářské budovy. Snaha o symetričnost a jednotnost nakonec vyplynula v to, že se budovy začaly obkládat deskami.

2.2.7 Spoje

Pokud se při stavbě použije metoda roubení, existuje zde hned několik variant, kterými lze vyřešit nárožní spoje. U některých staveb se můžeme setkat s přesahy u nárožních spojů. Tato metoda poukazuje na použití velmi štěpného materiálu, jakým může být například dřevo bukové. Dalším důvodem může být váha dřeva. Těžké trámy, například z jedle nebo dubu,

potřebují složitá a kvalitní upevnění. Obecně lze o spojích říct, že čím je trám lehčí, tím jednodušeji ho lze uchytit a naopak. (Langer a Kuča, 2009, s. 474) Pokud historicky porovnáme jednotlivé stavby zjistíme, že dříve se stavěly chrámy spíše složitější a až kolem 18. století s větší znalostí technických a konstrukčních postupů se zjednodušily.

V severní části Evropy nalezneme spoje, kdy horní trám je položen do lůžka trámu spodního a na koncích zůstává přesah. Jelikož dřevo v severských oblastech bývá hustší, klimatické rozdíly ho tolik nedeformují, a proto jsou tyto spoje možné. Jedním z hlavních problémů staveb v severní oblasti byl malý vzrůst stromů. Používaly se proto systémy pilířů, které byly roubené z krátkých trámů, do kterých byly po obou stranách vroubené trámy další. (Langer a Kuča, 2009, s. 476)

Ve střední Evropě je dřevo oproti severní Evropě řidší a více na něj působí teplota a vlhkost. (Langer a Kuča, 2009, s. 477) Než se dřevo pro stavbu použilo, nechalo se 3 až 5 let sušit. I přes to však několik let po postavení dřevěná stavba sesedá vlastní vahou a prosychá. Těmi nejdůležitějšími oblastmi pro statiku byly spodní prahové věnce, závěrové trámy a horní věnec. Většinou byly spoje vázány pomocí přesahů. U střeoevropských a východoevropských kostelů nalezneme velké množství spojů, které je občas těžké klasifikovat, neboť jejich variabilita záleží i na konkrétních regionech a dalších mnoha aspektech.

2.2.8 Střecha a střešní krytina

U většiny kostelů můžeme pozorovat otevřený prostor, což znamená, že prostor kostela není oddělen od prostoru krovu. Mezi hřebenovou vaznicí a okapovou vaznicí nalezneme vaznici středovou, která umožňuje lépe pokládat střešní krytinu. Ta byla velmi rozmanitá a používalo se mnoho různých materiálů. Od přírodních až po krytiny trvanlivější. V Polsku a v Německu se můžeme setkat se slaměnými došky, v západní Evropě třeba s rákosovou střešní krytinou. Východní Evropa naopak preferovala malé šupinovité destičky, které byly kladeny přes sebe. V severní oblasti se využívaly speciální štípané desky, nebo i půlené kameny. V některých oblastech Norska a Německa tak můžeme na střeších vidět štípané břidlicové tabulky. (Langer a Kuča, 2009, s. 488) Ve střední a východní Evropě najdeme spíše šindel, tedy malé dřevěné destičky, obvykle kladené ve dvou vrstvách na sebe. Od poloviny 19. století se začaly pro střešní krytiny používat ohnivzdornější materiály, než je dřevo. Jednalo se například o ploché tašky z pálené hlíny, později pak plech nebo eternit. (Langer a Kuča, 2009, s. 488)

Střešní krytinu shora držela střešní vaznice, která žlábkem nasedala na hřeben. Pokud měla střecha strmější sklon, mohla být ještě zpevněna dřevěnými kolíky.

Jednou z možností uzavření prostoru je klenba. Ta může být roubená a vzniká pokračováním roubených stěn do oblouku. Takovou klenbu nalezneme převážně v oblastech Balkánu v jednosrubových stavbách. Kupolovitou klenbu naopak najdeme u chrámů trojsrubových se čtvercovými půdorysy. Vzniká postupným zkracováním trámů ve věncích.

Ve východní oblasti Evropy, převážně v Rusku a na Ukrajině najdeme trojvěžové stavby. Tam vznikaly kupolové klenby nasedající na čtyř nebo osmiboké půdorysy. Nad hlavní lodí byl prostor uzavřen. Nejzachovalejší střešní konstrukce z 15. století dnes nalezneme převážně v Polsku. Tvoří trojúhelníkovou vazbu, která je spojena vodorovnou vaznicí a má středový sloup. (Langer a Kuča, 2009, s. 484)

Spolu s často uhnívajícími spodními trámy je střecha nejčastěji obměňovaným prvkem staveb, jelikož byla částí nejvíce zasaženou přírodními podmínkami. Měnila se také při jakékoli drobné přestavbě, či změně půdorysu.

2. 3. Dřevo

Zásadní a prakticky jedinou surovinou pro výstavbu těchto kostelů bylo dřevo. Použití dřeva jako stavebního materiálu umožňuje staviteli výběr z mnoha druhů, které se liší tvrdostí, pružností a výdrží. Zároveň je výběr ovlivněn i místem, v němž měl být kostel vybudován, jelikož Evropa, ve které se tyto dřevěné sakrální stavby nacházejí, leží hned v několika klimatických pásmech a dostupnost dřevin je zde tedy rozdílná.

Nejrozšířenějším je mírný podnebný pás, ve kterém převládá střídání čtyř ročních období. Dalším je subtropický podnebný pás, kde rozlišujeme teplejší a chladnější půlrok. V subarktickém a arktickém podnebném pásu převažují mrazy a teploty nejsou tak vysoké jako u předešlých dvou oblastí. Toto rozdělení ovlivňuje nejen druhovou skladbu dřevin, ale i jejich kvalitativní stránku. Z měření, která prováděl přední český znalec lesů Josef Opletal na počátku 20. století víme, že hustota dřeva se liší v závislosti na podnebném pásu, ve kterém roste. (Langer a Kuča, 2009, s. 449) „*Ve středním pásmu Evropy hustota dosahuje 5-8 letokruhů. Znamená to, že kmeny stejného stáří jsou na severu tenčí a kratší, proto jich bylo potřeba na stejně vysokou stěnu více než ve střední Evropě.*“ (Langer a Kuča, 2009, s. 449)

V subtropickém pásu, tedy v teplejším a vlhčím klimatu, nalezneme spíše vlhkomilné a měkké dřeviny, které nejsou pro stavbu příliš vhodné. Ve středním mírném pásu najdeme naopak nejkvalitnější druhy dřeva, a v severně položených podnebných pásmech se vyskytují stromy spíše s tenkými kmeny a malého vzrůstu. (Langer a Kuča, 2009, s. 448) Stavba dřevěných kostelů má více než dvoutisíciletou historii. (Langer a Kuča, 2009, s. 448) Během

tohoto dlouhého časového úseku docházelo k výrazným teplotním a klimatickým výkyvům. Dřevo bylo hlavní surovinou nejen pro stavbu obydlí a lodí, ale využívalo se i na topení, nebo přípravu pokrmů. Bylo tedy hlavní spotřební surovinou a postupem času ho začalo ubývat. Objevila se zde tedy tendence začít lesy pěstovat, což dalo vzniknout jednodruhovým monokulturám a přirozená rozmanitost lesa začala zanikat. Jednalo se převážně o monokultury smrku, který byl díky své nenáročnosti na pěstování a jednoduché zpracovatelnosti nejvýhodnější.

V jižní části Evropy, tedy v subtropickém pásu, se dřevěné kostely stavěly pouze v části Balkánu, francouzské oblasti Champagne a v rumunském a ukrajinském Černomoří. (Langer a Kuča, 2009, s. 448) Toto prostředí nabízelo využití dřeva ze smíšeného lesa, tedy hlavně akát, dub, jilm, habr, jasan, javor, lípa nebo třeba ořešák. Ve více horských a suchých oblastech se nejvíce využívala borovice, ve vlhčím prostředí zase buky a v nejnvýše položených oblastech převažoval smrk.

Střední mírné pásmo, jak už bylo řečeno, bylo pro výstavbu dřevěných staveb nejprůzračnější. Nejvíce se zde využívaly jedle, modřiny a smrky. Ty rostly výrazně vysoké a rovné a byly tím pádem dobře zpracovatelné. Výhodou těchto druhů dřeva bylo jejich dobré opracovávání. Ostatní druhy dřeva, jako například buk se při opracovávání štěpily a nebyly tak poddajné.

V severní oblasti Evropy najdeme především smíšené lesy smrku a borovice. Dalšími druhy vyskytujícími se v této oblasti jsou buk, javor nebo jilm a bříza. Kostely zde jsou většinou ze dřeva borovicového, což nese jisté specifické prvky. Borovice v této oblasti nedorůstají takové výšky, proto je třeba speciálních technik na napojování kmenů na sebe, aby se tak prodloužily stěny.

2. 4. Podkarpatská Rus

Jako Podkarpatská Rus je označováno historické území, které dnes můžeme pojmenovat jako Zakarpatskou oblast, nebo Zakarpatskou Ukrajinu. Jedná se o území rozkládající se na 13 000 km² jejímiž hlavními centry jsou Užhorod a Mukačevo. Během jednotlivých historických etap patřila Podkarpatská Rus k mnoha státním uskupením a tím se měnil i její název. V historických pramenech ji tak můžeme hledat pod názvy Uherská Rus, Ruská Ukrajina, Karpatská Ukrajina nebo Zakarpatská oblast. (Švorc, 2007, s. 5) Jako Podkarpatská Rus byla tato oblast označována v době, kdy patřila k Československu. Tento název byl zaveden v roce 1919 a měl být prozatímní. (Rychlík a Rychlíková, 2016, s. 7) Název se ale

uchytil a používal se nejen úředně, ale i v běžném jazyce. Obyvatelé Podkarpatské Rusi lze označit jako Rusíny. Jedná se o etnickou skupinu, která je dnes rozprostřena v několika státech jako je Polsko, Slovensko, Ukrajina, Maďarsko, Srbsko nebo Rumunsko. V období, kdy Podkarpatská Rus patřila k Československu, tvořili Rusíni na jejím území podstatnou část obyvatel. Podle sčítání lidu z roku 1930 zde žilo 725 357 lidí, z nichž přibližně 450 000 byli Rusíni. (Rychlík a Rychlíková, 2016 s. 7)

Podkarpatská Rus byla součástí Československa mezi lety 1919 až 1939 a tvořila tak jedno ze samosprávních území. První impulz k začlenění této oblasti k Československu dali rusínští emigranti ve Spojených státech. Situace během první světové války na Podkarpatské Rusi nebyla dobrá. Při přechodu Karpat za sebou ruská vojska nechala mnoho zpusťšených vesnic a jakékoli rusínské národní projevy byly ihned potlačovány. V roce 1918 tak začali emigranti v Spojených státech rozvíjet několik strategií, jak Podkarpatskou Rus dostat z vlivu Maďarského státu. Jedna z variant podporovaná Americko-rusínskou národní obranou bylo připojit toto území k Rusku. Druhou variantou bylo připojení Podkarpatské Rusi k Ukrajině. Poslední možností bylo úplné odtržení Podkarpatské Rusi a vznik autonomního Podkarpatska. Tento scénář byl podporován Americkým řecko-katolickým svazem, v jehož čele stál právník Grigorij Žatkovič. Ten se v říjnu 1918 sešel s americkým prezidentem W. Wilsonem a představil mu svůj plán. Došli však k názoru, že vznik tak malého státu na území tehdejší Evropy je nereálný a nejlepší strategií tak bude připojit se k jinému již existujícímu státu. Grigorij Žatkovič tedy navázal kontakt s Tomášem G. Masarykem a začali vyjednávat o připojení Podkarpatské Rusi k Československu s tím, že Podkarpatská Rus bude autonomní. 10. září 1919 byla ve Francii uzavřena mírová smlouva Saint-Germain, podle níž náležela Podkarpatská Rus k Československu jakožto autonomní území. Oficiální mezinárodní uznání tohoto spojení pak potvrdila Trianonská smlouva 4. června 1920.

V roce 1938 muselo Československo podle rozhodnutí arbitrážní konference ve Vídni odevzdat podstatnou část Slovenska a Podkarpatské Rusi Maďarsku. 14. března 1939 Slovensko pod nátlakem vyhlásilo samostatnost a připojilo se tak k nacistickému Německu. Zbylé území bylo 15. března 1939 prohlášeno za Protektorát Čechy a Morava a skončilo tak období první republiky.

Předtím, než se Podkarpatská Rus připojila k Československu, byla tato oblast pro české badatele poměrně nepřístupná. Tehdejší politická situace nedovolovala přístup na toto území bez jakýchkoli komplikací. Po připojení se tak začal projevovat velký zájem nejen o tamní dřevěnou sakrální architekturu, ale i o kulturu a zvyky obecně. Čeněk Zíbrt ve svém článku *Dřevěné kostelíky v zemích československých a Podkarpatské Rusi* v časopise Český lid z roku

1924 píše: „*Připojením Podkarpatské Rusi k naší republice zvýšil se zájem o dřevěné, prastaré kostelíky tamější. Za politických poměrů předchozích nebylo možno je fotografovati nebo kresliti, aby odborník nebyl podezříván z vyzvědačství a také (jak se stávalo) žalářem pronásledován.*“ (s. 328-330) Podkarpatská Rus se stala středem zájmu badatelské činnosti a zájem o místní kulturu a zvyky vzrostl. Díky tomu tak mohly být zrealizovány transporty dřevěných kostelíků do Čech.

2. 5. Transporty kostelů

Důvodů proč se kostely přesouvaly bylo hned několik a daly by se pomyslně rozdělit na dvě kategorie. Přesuny kostelů mezi obcemi, tedy spíše na krátkou vzdálenost, byly běžnou záležitostí a prováděly se spíše z praktických důvodů. Hlavní příčinou bylo většinou uvolnění místa pro větší kostel. Postupem času se totiž dřevěné kostely, které byly většinou velmi malé a nedostačovaly svými kapacitními možnostmi potřebám obce, začaly nahrazovat kostely kamennými nebo zděnými. Díky jejich přesunu se tak uvolnilo místo pro kostel větší a zároveň přesunutý kostel umožnil konání bohoslužeb tam, kde to dříve možné nebylo. Většina transportů probíhala tak, že se kostel rozebral, přesunul a následně na novém místě se opět složil. Občas však byly různé části kostela během transportu poničeny a bylo třeba je opravit, nebo nahradit. Výjimkou nebylo ani upravování konstrukcí kostelů v závislosti na jejich novém umístění. Vznikaly tak ve výsledku nové neobvyklé stavební konstrukce, vymykající se klasickým postupům. (Zíbrt, 1924, s. 334) Důvodem pro přesun tak mohla být i prostá domluva mezi dvěma obcemi v rámci regulace náboženské organizace v kraji. (Wirth, 1934, s. 79) Dalším důvodem, proč se kostely přesouvaly byl nezájem místních o jejich opravu. Oprava dřevěného kostela byla nákladná a když se obci podařilo získat nějaké finance, postavila raději kostel nový a ten starý dřevěný darovala chudší obci, která na výstavbu vlastního kostela neměla prostředky.

Po první světové válce se na Podkarpatskou Rus začali vracet emigranti ze Spojených států, kteří začali financovat výstavby nových kostelů a o ty staré přestal být zájem. Aby starý dřevěný kostel nezchátral bylo jedinou variantou ho darovat nebo prodat. Bohužel však některé kostely byly již v tak špatném stavu, že nezbývalo, než je strhnout. Jelikož dřevěných kostelů ve špatném stavu bylo na území Podkarpatské Rusi mnoho, využívaly se i jako zdroj materiálu. Nevyužívaný kostel se rozebral a dřevěné trámy se transportovaly do jiné vsi, kde se použily na stavbu jiného kostela. Přesunů se tedy uskutečňovalo mnoho, nikoli však z důvodů záchranných. Teprve až po první světové válce se začalo na dřevěné kostely nahlížet jako

na kulturní památky a začali se realizovat transporty pro jejich záchranu. Jejich následné využití souviselo více s turistickým ruchem, nebo s umístěním kostelů do skanzenů, tedy jejich využitím jako muzejních exponátů.

Díky těmto transportům se kostelíky často octly v prostředí, do kterého přirozeně nepatřily. Objevila se tak kritika ze strany odborné veřejnosti, která poukazovala hlavně na vytržení staveb z jejich kulturního kontextu. Drahomíra Stránská, Zdeněk Wirth a další zastánci těchto přesunů argumentovali hlavně velmi špatným stavem kostelů. V takovém případě bylo lepší kostel přesunout a zachránit i za cenu toho, že bude stát na „nepřirozeném“ a nepůvodním místě než ho nechat nevyužitý zchátrat. „...*takto zdánlivě zachráněné památce bere se vlastně domácí hrouda, na níž vyrostla, že se vytrhuje násilně z prostředí, většinou velmi půvabného a staví do nového okolí.*“ (Wirth, 1934, s. 79) „*ale v nynější situaci, kde přenesení je jediným prostředkem záchrany, nemají námitky oprávnění.*“ (Wirth, 1934, s. 79)

Jak se ukázalo, přenášení kostelů se stalo výhodným v mnoha ohledech. „*Jedním z prostředků záchrany, se stanoviska utilitárního velmi výhodným, jehož bylo užito po převratě u skupiny ohrožených dřevěných kostelíků na východě republiky, je přenesení na nové místo, kde dřevěná stavba pro svoji určitou exotičnost stává se předmětem nebývalého zájmu a kde zároveň pro poměrně nízkou cenu nabývací umožňuje vznik náboženského střediska, které by jinak vzniknout nemohlo...*“ (Wirth, 1934, s. 79)

První zaznamenaný transfer dřevěného kostela v Evropě proběhl v Norsku a byl iniciován Johannem Christophem Dahlem v roce 1841. Tento kostel byl přenesen z norského Vangu do Karpacze, kde dále sloužil k bohoslužebným účelům. „*V roce 1902 bylo zpřístupněno Norské lidové muzeum na poloostrově Bygdøy u Osla (založené již roku 1881, výstavba začala v roce 1888), při jehož výstavbě se uskutečnil první transfer dřevěného kostela pro muzejní účely – jednalo se o středověký stožárový kostel z vesnice Gol převezený v letech 1889-1890.*“ (Rosová, 2015 s. 98-100) Zakládání muzeí v přírodě se u nás objevilo až v polovině 30. let 20. století. První muzeum v přírodě, které u nás vzniklo bylo v Rožnově pod Radhoštěm. V oblasti Skandinávie však tato muzea vznikala již od konce 19. století. Jako první vznikla muzea v přírodě ve Švédsku, dále pak v Norsku a tato tendence se následně rozšířila po celé Evropě. Za skanzen vzniklý v Čechách již v 19. století by se dala počítat expozice Národopisné výstavy Československé „Výstavní dědina“, která byla ovšem později mezi lety 1901 až 1903 zbořena.

3. Dřevěné kostely

3. 1. Kostel sv. Michala v Praze

Kostel sv. Michala pocházející z 2. poloviny 17. století stával v obci Velké Loučky. Odtud byl v roce 1793 převezen do Medvedovců. Jedná se o typicky trojsrubový kostel bojkovského typu se třemi věžičkami. Během své historie byl kostel přesunut ještě jednou, a to do Prahy.

K přesunutí kostelíka sv. Michala z Podkarpatské Rusi do Prahy ale vedla velmi dlouhá cesta, která započala myšlenkou Drahomíry Stránské o vytvoření muzea lidové architektury v přírodě. I tomu však předcházelo několik zásadních okamžiků.

V roce 1891 se v Praze konala Jubilejní výstava, jejíž součástí byla i národopisná expozice „Česká chalupa“. Výstava se konala při příležitosti oslav 100 let od konání první průmyslové výstavy a její cílem původně bylo ukázat vyspělou řemeslnou a průmyslovou výrobu v českých zemích. Kvůli politické situaci se výstavy nakonec neúčastnili vystavovatelé z Německa, a tak vznikl prostor pro „Českou chalupu“. Jednalo se o stylizovanou chalupu z oblasti Pojizeří, ve které se nacházely exponáty z národopisných oblastí Chodska, Plzeňska, Blat a Litomyšlska. (Mevaldová, 2015, s. 29) Druhým impulzem k výstavbě muzea lidové architektury v Praze byla Národopisná výstava československá v roce 1895. Zde byl k vidění soubor lidových staveb z celého území Čech, Moravy i Slovenska. Expozice se jmenovala „Výstavní dědina“ a měla obrovský úspěch. I přes velkou oblíbenost a nátlak na jeho zachování byl tento soubor lidových staveb mezi lety 1901 a 1903 zbořen. Jako důvod bylo uvedeno napadení dřevomorkou a dalšími houbami. Pouze dvě stavby byly zachovány a přeneseny do blízkosti Národopisného muzea. Byla to roubená zvonička ze Vsetínska a dřevěný malovaný kříž z Dolních Bojanovic. (Mevaldová, 2015, s. 30) Další myšlenkou na podobný typ výstavy byl návrh K. Chotka, L. Niederleho a V. Tilleho, kteří vypracovali návrh Slovanské výstavy umělecké, umělecko-průmyslové a národopisné v Praze. Konat se měla v roce 1914, ale kvůli první světové válce byla tato myšlenka zcela zapomenuta. Všechny tyto akce, které pracovaly s myšlenkou vystavení lidových staveb daly vzniknout nápadu Drahomíry Stránské vytvoření muzea lidové architektury v Praze. Tuto snahu veřejně prosazovala již od 20. let 20. století. Existovalo hned několik návrhů, kde by zamýšlený skanzen mohl stát. Kromě Zahrady Kinských to bylo také Šárecké údolí, nebo ostrov Štvanice. Prvním krokem k realizaci byl sběr staveb, které by mohly být v budoucnu vystaveny, mezi něž měl patřit i kostel sv. Michala z Medvedovců, který byl do Prahy přenesen v roce 1929. Ačkoli se měl stát součástí skanzenu, jeho přenesení neiniciovalo Národní muzeum, ale Školský odbor civilní správy Podkarpatské

Rusi v Užhorodu. Tento odbor měl za úkol ochraňovat kulturní dědictví a propagovat lidovou kulturu Podkarpatské Rusi. (Mevaldová, 2015, s. 31) O převozu kostela se začalo vyjednávat již v roce 1924 a během pěti let, až do uskutečnění převozu probíhalo mnoho administrativních dohadů. V roce 1927 se V. Fabian, ředitel Národopisných sbírek NM vydal na Podkarpatskou Rus, aby zhodnotil stav kostelíka. (Později byl také spolu s Antonínem Morávkem přítomen při rozebírání kostela jako odborný dohled.) Kvůli neustále se zvyšující ceně za odkoupení a mnoha dalším jednáním z transportu kostela skoro sešlo. Opětovný impulz se objevil v roce 1929, kdy se blížilo 10. výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Kostel se tak mohl stát symbolem tohoto propojení, a proto se vyjednávání dalo velmi rychle opět do pohybu. V červnu 1929 byl kostel rozebrán a pomocí 4 vagónů převezen do Prahy. 25. července již poblíž Letohrádku Kinských stála hrubá stavba tohoto kostela. Po panu Fabianovi převzala tento projekt Drahomíra Stránská. 10. září 1929 v 11.00 byl kostel slavnostně otevřen, na výročí 10 let od podpisu smlouvy Saint-germain, která potvrzovala, že Podkarpatské Rus je součástí Československa.

Hned po otevření kostel patřil Národnímu muzeu a sloužil jako výstavní prostor. Během druhé světové války byly veškeré aktivity spojené s kostelem pozastaveny a po jejím skončení zde již nebyla snaha je obnovovat. Ke konání bohoslužeb nedošlo ani během komunistického režimu a kostel částečně zchátral. Od 17. 4. 1969 připadl pozemek spolu s kostelíkem městu Praze, ovšem mobiliář zůstal muzeu. Právě koncem 60. let byl kostelík přístupný pro veřejnost převážně během letního období, nebo o víkendech. V průběhu 70. a 80. let byl kostelík otevřen pouze na vyžádání. Probíhala zde pravidelná údržba jako větrání, úklid, nebo natírání trámů proti dřevokaznému hmyzu. Ke konci 80. let byl z kostela odstěhován zbytek ikonostasu, jako prevence před krádežemi. Byla také vyměněna střešní krytina a okolo kostela byl postaven plot, který byl ale po několika letech kompletně ukraden. Po roce 1989 se zde jednou ročně, vždy 29. září na svátek Archanděla Gabriela a Michaela konaly bohoslužby. (vzpomínky emeritního vedoucího národopisného oddělení Marka Turnského – z archivu Jana Pohunka) Pro potřeby pravoslavné církve kostelík slouží dodnes. Až do jeho vyhoření se zde pravidelně konaly bohoslužby pro rumunskou komunitu žijící v České republice.

Kostel sv. Michala nebyl jedinou stavbou zakoupenou pro projekt pražského skanzenu. Pro tento skanzen bylo zakoupeno i Joklovo gazdovství v dnes již památkově chráněné obci Čičmany poblíž Žiliny. Jednalo se o roubený patrový dům, který byl poměrně neobvyklý, přesto byl určen k demolici. V roce 1937 tak bylo gazdovství odkoupeno za 8000 Kč a bylo převezeno do Prahy. Ačkoli by se mohlo zdát, že převoz čičmanské chalupy do Prahy byl krokem k jeho záchraně, bylo tomu přesně naopak. O osudu gazdovství máme několik zpráv, které mapují

jeho cestu do Prahy a následný zánik. Po převozu, v roce 1937 bylo nejprve uloženo v budově bývalé donucovací pracovny na Hradčanech. V roce 1941, stejně tak jako v roce 1944 a 1945, je upozorňováno na kritický stav materiálu a žádáno o lepší uskladnění. V roce 1950 požádalo Národní muzeum o ustanovení komise, která by finálně rozhodla, jak se s čičmanským gazdovstvím naloží. Definitivně byly zlikvidovány poslední zbytky čičmanské chalupy v roce 1952. (Mevaldová, 2015, s. 32–33) *„Šestnáct let od převozu tohoto významného objektu do Čech se tedy jeho historie uzavírá. V průběhu roku 1952 ani 1953 se pak již žádný záznam o Joklovu gazdovství neobjevuje. Osud této stavby je nepochybnou kulturní ztrátou, představuje smutný a nepříjemný výsledek velkého úsilí, které negativně ovlivnila druhá světová válka, ale i období poválečné.“* (Mevaldová, 2015, s. 33) Na tomto příkladu lze pozorovat, že primárním cílem převozů těchto staveb, včetně kostela sv. Michala, byla jejich záchrana. Snahou bylo budovu přestěhovat na místo, kde o ni bude lépe postaráno, bude moci být nadále využita, i když jiným způsobem než původně a unikne tak původnímu osudu budovu zbourat, nebo nechat zchátrat. Jak ale můžeme pozorovat na příkladu Joklova čičmanského gazdovství, přestěhování v nevhodnou dobu a s nejasným nepřesným plánem mohlo více uškodit než pomoci.

Kostel sv. Michala byl převezen i s vnitřním vybavením. Nevíme, zda bylo v době převozu kompletní, nicméně spolu s kostelíkem byl převezen ikonostas, oltář, dvě kostelní lavice, křížky na tyčích, dva pulpity, skříňka a svícen. Veškeré původní vybavení je v současné době uloženo ve sbírkách Etnografického oddělení Národního muzea. Ikonostas kostela sv. Michala je v současnosti ve stavu, kdy by byla potřeba ho zrestaurovat. Podle restaurátorských zpráv víme, že v minulosti na ikonostasu proběhly restaurátorské práce, byly ale spíše konzervačního charakteru. Zajímavou příležitostí pro obnovu ikonostasu by mohla být současná rekonstrukce kostela. *„Nyní je ikonostas uložen v Terezíně v depozitáři. Někdy ještě za normalizace se restauroval, ale současný stav je takový, že by to chtělo opět znova nové restaurování, protože to působí už zašlým dojmem, chce to celkovou revizi, ale nyní na to nejsou peníze. Jak kostelík nedávno vyhořel, tak se začalo řešit, jak by to s ním bylo dál, když by byl kostelík znova postaven. Takže počítám, že v rámci té rekonstrukce bude nějakým způsobem pracováno i s tím ikonostasem. Bylo by to vhodné a byl by to i dobrý důvod proč na jeho restaurování vyhradit i nějaké peníze.“* (Pohunek, 2021)

Podstatným momentem v historii kostelíka je jeho nedávné vyhoření (28. 10. 2020). Vzniklo pravděpodobně neúmyslně, bylo ale zničující pro většinu stavby. Kompletně zničeny jsou věže a střecha, i přes to však některé části kostela bude možné zachovat. Poškozená je hlavně vnější strana, některé vnitřní strany bude možné obnovit. Kostel je momentálně

zajištěn proti nepříznivému počasí a začínají se tvořit plány na jeho obnovu. Ta bude možná nejen díky veřejné sbírce, ale například i díky 3D fotografiím, které byly náhodou pořízeny pár týdnů před požárem. (ČT24, 2020) Dalším zdrojem pak bude dokumentace Národního muzea.

3. 2. Kostel sv. Mikuláše v Nové Pace

I kostel sv. Mikuláše dnes stojící v Nové Pace byl přemístěn dvakrát. Původně byl vystavěn v 18. století v obci Boboviště poblíž Mukačeva. Zde byl časem nahrazen kostelem větším a zděným, a tak byl přenesen do obce Obava u Užhorodu. Ačkoli je kostel bojkovského typu, během prvního převozu došlo k drobné přestavbě a můžeme tak na kostele najít i prvky lemkovské architektury. Kostel je postaven z velkých dubových trámů. Ty byly máčeny v roztoku z volské krve a modré skalice, což mělo zabránit napadení hmyzem a dřevokaznými houbami. Jedná se o trojsrubovou stavbu, kdy rozdělení na tři části je naznačeno odstupňovanou střechou s velkými barokními báními. Na třech stranách budovy jsou takzvané podsíně neboli polootevřený prostor, který je z vrchu překrytý přečnívající střechou podepřenou sloupy. Je 14 metrů dlouhý a až 8 metrů široký. Nejvyšší ze tří věží dosahuje výšky 16 metrů. (Národní památkový ústav, 2015) Podlaha kostela je tvořena z malých dubových špalíčků.

V roce 1930 kostel v Obavě koupil továrník a mecenáš Otto Kretschmer (1875–1945), který ho chtěl převézt na svůj pozemek a zde vytvořit soukromé muzeum. O kostelu se dozvěděl díky svému příteli kunsthistorikovi doktoru Polákovi, který ho na zchátralý kostel upozornil. Otto Kretschmer kostel odkoupil za 25 000 korun. Kostel byl tedy rozebrán, trámy byly označeny a očíslovány a po železnici byly převezeny do Nové Paky. Aby se převoz panu Kretschmerovi vyplatil, naplnil zbytek vlaku velmi kvalitním dřevem, které následně v Čechách prodal. V Nové Pace byl kostel umístěn na Husův Kopec, nedaleko Kretschmerovy vily. Ocítl se tedy na soukromém pozemku a sloužil zde jako soukromé církevní muzeum. Spolu s kostelem byla převezena i malá samostatná zvonice.

Otto Kretschmer byl mecenášem umění a sám se věnoval mnoha uměleckým aktivitám. Do kostela tak umístil své soukromé sbírky umění. V roce 1945 pan Otto Kretschmer zemřel jako oběť perzekuce nacistů za pomoc židovským přátelům a kostel připadl do rukou státu. Několik desítek let byl kostel ve velmi špatném stavu. Bylo zde zničeno mnoho sbírkových předmětů a kostel sloužil jako skladiště. (Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, 2020) Po roce 1989 byl ale navrácen rodině Kretschmerových. Syn Otty Kretschmera Adam zrestauroval ikonostas a snažil se památku uvést zpátky do původního stavu. Jelikož byly ale opravy velice nákladné, rozhodl se Adam Kretschmer, že požádá řeckokatolickou církev, zda by se nechtěla

na obnově kostela podílet. Ta s pomocí souhlasila, a nakonec po mnoha opravách byl kostel v roce 1991 vysvěcen. Každoročně se zde koná pouť při oslavách příchodu věrozvěstů Cyrila a Metoděje, kdy se v kostele sejde až několik stovek věřících z celé Evropy. (Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, 2020) Dodnes je kostel soukromým majetkem a je přístupný pouze po předchozí domluvě s majitelem.

Z původního vybavení interiéru kostela se prakticky nic nedochovalo. Jedinou dochovanou je měděná ohřívací křtitelnice. Křty byly běžnou součástí chodu kostela, a to po celý rok. Podle tradice muselo být dítě do vody ponořené celé a ta byla obzvlášť v zimních měsících velmi studená. Proto byla v křtitelnici umístěna nádoba na žhavé uhlí, která vodu udržovala v přijatelné teplotě.

Kostel je v současné době využíván řeckokatolickou církví k občasným bohoslužbám, nebo jako poutní místo. Slouží ale hlavně k soukromým účelům. Návštěva kostela je možná pouze po domluvě s Městským muzeem v Nové Pace anebo po domluvě s majiteli.

3. 3. Kostel Všech svatých v Dobříkově

Kostel Všech svatých stojící v Dobříkově byl postaven roku 1679 v obci Velká Kopaňa na Podkarpatské Rusi. Ještě předtím, než byl převezen na území dnešní České republiky byl v roce 1857 prodán do vesnice Cholmovec, který je někdy v českém překladu označován jako Chlumeč. Začátkem 20. let 20. století byl kostel v havarijním stavu. Byl velmi poškozen a došlo k jeho částečnému rozebrání. Rozebrán byl oltářní srub a později i jehlancovitá střecha. O pár let později byly do polorozebraného kostela převezeny ikony z rozebraného kostela v Trosinku, který byl asi 10 kilometrů vzdálený. V roce 1927 si rozpadlého kostela všiml senátor Václav Klofáč, který byl významnou osobností tehdejší politické scény. Kostel tedy zakoupil za 16.000 Kčs a 27. července 1930 jej nechal převézt do Dobříkova. (Obec Dobříkov, 2021) Jedním z důvodů, proč chtěl kostel převézt bylo i to, že jím chtěl uctít smrt své manželky a dětí. Václav Klofáč se rozhodl pro Dobříkov, neboť k němu měl velmi osobní vztah. Trávil zde každé léto, a nakonec zde i dožil. Po odkoupení byl kostel rozebrán a po železnici dopraven do Zámrsku, odkud byl převezen do Dobříkova. K celé akci byl přizván tesařský mistr z Užhorodu Cyril Barlušek, který dohlížel a podílel se na převozu kostela, jeho znovupostavení a následných opravách. Sestavování kostela v jeho novém umístění trvalo rok. Byl znovu postaven na pozemku poblíž hlavní silnice ve vizuálně nezměněné podobě. Hlavní změnou, kromě výměny uhnílych a starých částí, bylo přistavění podezdívky. Ta se stavěla hlavně ve snaze zabránit vlhkosti a uhnívání dřeva, v některých případech i kvůli statické stavby. Kolem

kostela po jeho dokončení vznikl park. Slavnostní otevření proběhlo 6. července 1931 za účasti Gustava Procházky, patriarchy Československé církve. (Obec Dobříkov, 2021)

Kostel byl předán do užívání Československé církvi a sloužil primárně pro církevní obřady. Kromě bohoslužeb, které se zde kromě válečných let konaly pravidelně, a církevních oslav se zde konaly také pohřby a svatby. Dalšími způsoby využití kostela byly veřejné prohlídky pro školní skupiny, nebo pořádání oslav v rámci obce. Později v 50. letech se kostel vytratil z veřejného zájmu a začal chátrat. V roce 1977 byl díky Obvodnímu národnímu výboru Ústí nad Orlicí a Československé církvi husitské opraven a zachráněn. Od roku 1963 je zapsán do seznamu nemovitých kulturních památek.

Kostel je postaven z dubových trámů, má jehlancovitou šindelovou střechu a dnes stojí na žulové podezdívce. Jedná se o jednolodní asi 15metrovou stavbu, s typickými gotickými prvky. Uvnitř je rozdělen na babinec, hlavní loď a oltářní loď, která je na jižní straně. Před vstupem je otevřená předsíň s dřevěnou arkádou a nad průčelím je vysoká hranolová věž s ochozem. Strop lodi tvoří valená klenba. (Národní památkový ústav, 2015) Převážně v levé části kostela pak můžeme vidět velké množství nápisů, které zaznamenávají jména a data úmrtí kněží, kteří v kostele sloužili v 18. století.

Významnou součástí kostela v Dobříkově je ikonostas. Ten je v kostele netypicky umístěn, jelikož není původní, a jeho velikost je větší, než by do kostela správně patřila. Pravděpodobně původně patřil do kostela v Trosinku, který byl rozebrán a jeho části byly v kostele v Dobříkově uloženy ve 20. letech 20. století. Sváteční řada je zde umístěna po stranách hlavní lodi a první tabule s císařskými vraty je na zadní straně oltářního srubu. Důvodem umístění může být i jiná bohoslužebná tradice. Dalšími významnými součástmi kostela jsou ikony na lipových a dubových deskách pocházející ze 17. století. (Obec Dobříkov, 2021)

Kostel v současnosti slouží Československé husitské církvi. Pravidelně se zde konají bohoslužby, a to každou druhou a čtvrtou neděli od 13.30. Kostel je možné si prohlédnout po domluvě s farním úřadem ve Vysokém Mýtě.

3. 4. Kostel sv. Prokopa a sv. Barbory v Kunčicích pod Ondřejníkem

Dalším z přesunutých dřevěných kostelíků je kostel bojkovského typu sv. Prokopa a sv. Barbory v Kunčicích pod Ondřejníkem. Pochází z obce Hliňanec u Mukačeva na Podkarpatské Rusi a původně byl zasvěcen sv. Archandělu Michaelovi. Postaven byl přibližně na přelomu 17. a 18. století. Okolnosti jeho převozu byly velmi typické. V obci Hliňanec vznikl

nový zděný kostel a starý, dřevěný, se přestal využívat. Obec byla poměrně chudá a nemohla si dovolit dřevěný kostel opravit. Po několika letech byl již velmi zchátralý a pravděpodobně by zanikl. Proto bylo jeho odkoupení předsedou Okrašlovacího spolku v roce 1928 Eduardem Šebelou velmi vítáno. Eduard Šebela byl ostravský podnikatel, který měl v tehdy Velkých Kunčicích letní sídlo. Kostel tedy odkoupil a nechal ho znovu postavit naproti svému sídlu na místě, které se nazývá „Na humenci“. V roce 1931 byl kostel rozebrán, jednotlivé díly byly očíslovány a po železnici dopraveny do Kunčic. Po převozu bylo nutné provést rekonstrukci některých částí stavby, včetně věže. Rozebrání i jeho následnou stavbu realizovala stavební firma pana Vojáčka a celý tento proces financoval Okrašlovací spolek. Kostelík se tedy v rámci možností zachoval v původním stavu a dne 23. srpna 1931 byl zasvěcen sv. Prokopovi a sv. Barboře, patronům rolníků a horníků. První mši svatou zde vedl biskup Jan Stavěl, který kostel i vysvětil. (Polášek, 2001, s. 133) Kostel byl předán do užívání římskokatolické církvi a pravidelně se v něm pořádaly bohoslužby.

Již zmíněný Eduard Šebela byl tehdy jedním z nejbohatších lidí v této oblasti. Byl generálním ředitelem ostravských Vítkovických kamenouhelných dolů. Podobně jako další významní představitelé tehdejší místní společnosti, si Eduard Šebela pořídil vilu v Kunčicích pod Ondřejníkem (tehdy nesly název Velké Kunčice) a spolu s ní i rozsáhlé pozemky. Stal se předsedou nově vznikajícího Okrašlovacího spolku, který se snažil zvelebovat Kunčice. Na náklady spolku začali opravovat silnice a chodníky, zřídili veřejné osvětlení, nebo nechali postavit tenisové kurty. Eduard Šebela na svých rozsáhlých pozemcích nechal vybudovat park s jezírkem, bazén, nebo hřiště. Součástí těchto aktivit, které podporovaly tehdejší rozmach turistiky a cestovního ruchu, bylo i převezení Karpatského kostelíku do Kunčic. Důvodem, proč byl kostel převezen tedy nebyla pouze snaha o jeho záchranu. Měl sloužit jako náboženské centrum, ale zároveň byl součástí turistických míst, která lákala návštěvníky na návštěvu místních obcí. V tomto případě můžeme pozorovat, že transfer kostela nebyl iniciován velkými osobnostmi z politické, či vědecké scény, nebo nějakou institucí. Tento konkrétní převoz byl realizován díky místnímu mecenáši, který chtěl památku nejen zachránit, ale také zvelebit místo, kde žil.

Kostelík je bojkovského typu a má tři stupňovité věže. Hlavní loď má čtvercový půdorys a je uzavřena nezvyklou pyramidální dřevěnou klenbou. (Polášek, 2001, s. 133) Dominantou je bohatě zdobený pětipatrový ikonostas, který byl v roce 1992 zrestaurován, druhá renovace proběhla v roce 2014. Kostel je postaven z dubových trámů a původně nestál na žádné podezdívce, tudíž byla po přenesení nutná výměna prahového věnce. V 80. letech 20. století

byl kostelík nadzdvížen, podezděn a trámy byly vyměněny. Důvodem podezdění kostela byla i jeho špatná statika.

Kostel sv. Prokopa a sv. Barbory v Kunčicích pod Ondřejníkem se díky svému transportu zachoval spolu s původním ikonostasem. Ikonostas je vyřezán z lipového dřeva, jeho rozměry jsou přibližně 5x5 metrů a obsahuje 56 ikon. Ty jsou uspořádány do pěti řad a celý ikonostas je velmi bohatě zdoben. Jeho velká část je pozlacená a některé části jsou postříbřeny. Na celém ikonostasu pracovalo více lidí, kteří se podíleli na jednotlivých částech, jako bylo vyřezávání, pozlacování nebo samotné malby. Dominantními barvami jsou modrá, červená a zlatá a jsou zde patrné výrazné barokní prvky.

Ikonostas byl po převozu ve špatném stavu a bylo ho tedy potřeba restaurovat. První restaurátorské práce proběhly již ve 40. a 50. letech 20. století, směřovaly ale spíše ke konzervaci díla, než k jeho opravám. První větší zásah proběhl v 80. letech 20. století, a to ve dvou etapách, 1984 a 1985. Ikony byly očištěny, opraveny a retušovány. Dále byly opraveny carské dveře a nově bylo také upraveno uchycení ikon. (Stanieková, 2015, s. 49) Největšího restaurátorského zásahu se ikonostas dočkal v roce 2013. Od oprav v 80. letech se opět dostal do velmi zanedbaného stavu a bylo tak potřeba ho znovu zrestaurovat. Kvůli vlhkosti a mechanickému otírání byla nejvíce poškozena spodní část ikonostasu, barva byla silně rozpraskaná, ikony byly zašpiněné. Na zadní straně bylo poškození od hřebíků, které uchycovaly vestavěné skříně. (Stanieková, 2015, s. 49) Některé části byly napadeny červotočem. Před samotnými restaurátorskými pracemi proběhla velmi podrobná analýza za použití UV světla, která ukázala nejen rozsah poškození, ale také některé nevhodné předchozí zásahy. Po podrobném průzkumu byl ikonostas demontován a převezen do restaurátorské dílny ve Staříči. Největším zásahem bylo odstranění druhotných přemaléb na ikonách a obnova pozlacení a postříbření. Restaurátorské práce trvaly přibližně dva roky a ikonostas se do kostela vrátil v roce 2015.

Kostelík, označovaný místními obyvateli jako „Ruský“, slouží v současnosti pro potřeby římskokatolické farnosti v Kunčicích pod Ondřejníkem. Koná se zde bohoslužba každou neděli v 10.45. Kostelík není turisticky zcela přístupný. Prohlídka pro turisty je možná pouze po domluvě na farním úřadě. Je možné dohledat virtuální prohlídku, která ovšem ukazuje pouze exteriéry kostela, nikoli interiér.

3. 5. Kostel sv. Mikuláše v Hradci Králové

Kostel byl vystavěn v roce 1605 ve východoslovenské obci Habura u Medzilaborců a byl původně zasvěcený svatému Michaelu archandělu. Původně se odhadovalo, že stavba vznikla mezi lety 1505 až 1510. Nejnovější stavebně-historické průzkumy probíhající v rámci rekonstrukce kostela ovšem ukázaly, že je kostel přibližně o sto let mladší, než se předpokládalo. Sčítáním letokruhů za pomoci dendrochronologické analýzy se tak podařilo určit, že kostel pochází z počátku 17. století.

Stavba vznikla na popud místních obyvatel, kteří potřebovali v obci místo pro bohoslužby. Kolem roku 1740 začal být kostel pro potřeby obce kapacitně nedostačující a byl tak prodán a nahradil ho kostel větší. O dřevěný kostel se ucházely dvě obce, Míková a Malá Polana. Přesunut byl nakonec do Malé Polany a znovu postaven byl mezi lety 1744 až 1745, ale zasvěcen byl až v roce 1759 svatému Mikuláši divotvorci. Při jeho druhém postavení byl kostel však postaven menší než původně. Víme to díky nástěnným malbám, které se v kostele původně nacházely. Během druhé stavby byly trámy různě zpřeházeny a malby se tak dostaly i na rubovou stranu trámů. Při průzkumech během rekonstrukcí byly trámy v počítačovém programu poskládány tak, aby na sebe malby navazovaly. Z těchto analýz bylo jasné, že by se malby do současné velikosti kostela nevešly, a proto musel být při prvním transportu zmenšen. (Falta, 2021) V obci Malá Polana kostel fungoval až do první světové války, kdy byl mezi lety 1914 až 1915 velmi poničen. Pět let poté byl opraven, nebyl již ale využíván, jelikož v obci vzniknul kostel kamenný. Aby nepoužívaný chátrající kostel zcela nezanikl, rozhodla se ho obec prodat a nabídla jej městu Hradec Králové k odkoupení. (Hradecká kulturní a vzdělávací společnost, 2020) Stavitel Alojz Matulík, který koupil kostela zprostředkoval, nabízel městu i další dva kostely z obcí Mirošov a Nyklová. Oba byly ale v tak špatném stavu, že nebylo možné je převézt. Hradec Králové tedy na návrh tehdejšího starosty Josefa Pilnáčka kostel v Malé Polaně odkoupil. Už zprvu byl zamýšlen jako turisticky lákavá stavba, která městu pomůže podpořit turistický ruch. Měl zároveň sloužit jako památník obětí světové války. Důvodem pro toto využití bylo plánované umístění kostela, jelikož Jiráskovy sady byly majetkem vojenské správy.

16. dubna 1935 bylo schváleno jeho odkoupení Městem Hradec Králové a začalo se jednat. Ve městě se však ozývaly i hlasy proti přesunu kostela, a to převážně ze strany Spolku pro okrašlování a ochranu domoviny. Tomu se nelíbilo, že kostel bude zabírat místo, které by se dalo využít více v prospěch obyvatel města. Nakonec však byla výjimečnost a hodnota stavby vyzdvížena natolik, že se převoz kostelíka uskutečnil. Cena za jeho odkoupení byla

12.000 Kč. Celkové náklady na přemístění kostela a jeho znovupostavení však byly 41.000 Kč. 20. května 1935 se kostel začal rozebírat a v červnu téhož roku byl po železnici převezen do Hradce Králové. Okolo kostela, v jeho novém umístění, byla postavena ohrada se vstupní brankou. Slavnostní otevření proběhlo 28. října roku 1935. V roce 1941 byl kostel propůjčen do správy české pravoslavné církve a sloužil pro církevní obřady. V roce 1942 byl navrácen městu, ale po skončení války byl opět propůjčen pravoslavné církvi. Ta kostel využívala až do roku 2013, kdy započala rozsáhlá rekonstrukce stavby. Nyní církev dostala nové prostory v budově bývalé městské knihovny k užívání a kostel nadále nevyužívá. Ten momentálně slouží čistě jako turisticky přístupný objekt. Ode dne převozu až do současnosti kostel spadá do majetku města Hradec Králové.

Mezi lety 2013 až 2019 prošel kostel rozsáhlou kompletní rekonstrukcí. Zásadním problémem byly dřevokazné houby a hmyz, jimiž byl kostel napaden. V rámci rekonstrukce byla použita metoda termosanace, tedy působení horkého vzduchu, který dřevo prohřeje přibližně na 50 stupňů. Kolem kostela tak byla postavena hala, která umožnila dřevo prohřívát jak z vnějšku, tak i z vnitřních prostor. Dalšími z problémů historické dřevěné stavby jsou vlhkost a teplota. Zde jsou rozdílné požadavky pro roubenou dřevěnou část budovy a pro vnitřní výmalbu a vybavení. Kvůli tomuto problému byla v rámci rekonstrukce do kostelíka zabudována speciální klimatizace. Součástí rekonstrukce byla i instalace hromosvodu a protipožárních opatření.

V souvislosti s kostelem svatého Mikuláše stojícím v Jiráskových sadech v Hradci Králové se objevila zajímavá tendence. Obec Habura, ve které kostel původně stával, se rozhodla kostel navrátit na jeho původní místo. Původní stavbu již z mnoha důvodů nešlo přemístit zpět, a tak obec postavila repliku kostela na místě, kde kdysi opravdu stával. Hlavním důvodem stavby této repliky byla podpora turistického ruchu v obci a okolí. V plánu tak není pouze výstavba kostela, ale celého skanzenu, který by měl přiblížit, jak obec kdysi vypadala. Další využití stavby bude pro slavnostní speciální mše, svatby, nebo křtiny. „*My máme třeba jednu zajímavost. Existuje replika toho našeho kostela, ta je postavena v Habuře. Na tom se dá krásně sledovat, že i když máte ten kostel k dispozici 1:1 a stavíte repliku někde jinde, tak zjistíte, že se to úplně nepodaří. Chybí tam stopa toho stáří, opracování.*“ (Falta, 2021)

3. 6. Kostel sv. Paraskevy v Blansku

Kostel sv. Paraskevy pochází ze vsi Nižné Sedliště, která se nachází v blízkosti hranic s Rumunskem. Tento region je historicky označován jako severní Marmaroš. Z Nižného Sedliště do Blanska byl transportován mezi lety 1936 až 1937 a byl posledním ze šesti transferů dřevěných kostelů z Podkarpatské Rusi na území České republiky. (Malach, 2014, s. 198) 14 let před jeho transportem, tedy v roce 1922 byla v Nižném Sedlišti dokončena stavba nového kamenného kostela. Starý dřevěný kostel byl odsvěcen, přestal se používat a začalo se hledat nové řešení pro jeho využití. V roce 1928 měl být převezen do čerstvě dokončeného brněnského výstaviště, kde měl být jedním z exponátů na výstavě soudobé kultury, která se realizovala 26. května 1928. Památkový úřad nakonec ale rozhodl, že kostel převezen nebude, jelikož nebylo jasné, jaký by byl jeho osud po ukončení výstavy. Druhou šanci na transport ze svého původního místa získal kostel v roce 1935. První impulz k němu dal místní notářský tajemník Josef Vosyka. Ten informoval tehdejší Ministerstvo školství a národní osvěty o velice špatném stavu kostela a jeho postupném chátrání. Přes brněnský památkový úřad byla stavba nakonec nabídnuta farnosti Československé církve v Blansku. 26. října 1935 tedy odjel předseda blanenské farnosti František Baštář do Nižného Sedliště, aby zhodnotil stav kostela a posoudil, zda je jeho převoz vůbec možný. O jeho odkoupení nepochyboval a začalo se tak vyjednávat s řeckokatolickou církví a s památkovým úřadem o jeho převozu. Církev nejprve nechtěla kostel prodat, nakonec byl ale odkoupen za cenu 6.000 Kč. (Malach, 2014, s. 200) Rozebrání kostela řídil tesař Michal Salejčuk. Ten spolu se svými pracovníky kostel rozebral na jednotlivé části a odvezl k železnici v Chustu. Tam byl kostel naložen na tři vagóny a odvezen. 2. září 1936 započala stavba podezdívky, kterou realizovala firma Krahulec – Matula. 17. září pak dorazil kostel do Blanska. Na převezení materiálu od železnice k místu, kde měl kostel stát se podíleli členové Československé církve. Různé cennější předměty z kostela byly uschovány v místní škole. 25. září byla podezdívka dokončena a kostel se začal stavět. Kvůli zimním měsícům byly práce pozastaveny a střecha byla provizorně zakryta dehtovým papírem. Stavba byla dokončena na jaře roku 1937. Celý přesun stál tehdy 88.430 Kč a 80 h. 23. května 1937 byl kostel vysvěcen a předán k užívání církvi a po jeho otevření se zde pravidelně konaly bohoslužby. Od 3. května 1958 je kostel zapsán v rejstříku kulturních památek České republiky. 25. dubna 1945 přibližně 3 metry od kostela vybuchla bomba, shozena během náletů na Blansko. Celá boční stěna na severní straně se propadla dovnitř kostela. Byla poškozena střecha i interiér. Celá oprava vyšla na 116.829 Kč a 50 h. (Malach, 2014, s. 203) V dalších letech probíhaly pouze drobné úpravy, dle aktuálního stavu budovy. V roce 2013 byly při příležitosti

1150. výročí příchodu slovanských věrozvěstů na Moravu nainstalovány dva zvony se jmény Cyril a Metoděj. V roce 2015 byl zavěšen zvon jménem Hus, při příležitosti výročí 600 let od upálení Mistra Jana Husa.

Kostel má dvoudílný půdorys, i když je uvnitř klasicky členěn na tři části, babinec, střední část a kněžiště. Má výrazné gotické prvky a řadí se do skupiny kostelů huculského typu. Původně stál kostel pouze na udusané hlíně a dovnitř vedly velmi nízké, přibližně 140 centimetrů vysoké dveře. Po přemístění se tak kostel postavil na betonovou podezdívku, aby se předešlo dalším poškozením, ale také aby se zvedl strop kostela. Při znovupostavení v Blansku došlo také k prodloužení stavby o 3,8 metru a zkrácení věže. Dále byla železem vyztužena stropní klenba a byl nainstalován hromosvod a elektřina. Zvláštní částí „vylepšení“ kostela byla instalace rozhlasu, který měl simulovat zvony. (Malach, 2014, s. 202) Z původní výmalby se zachovala pouze její část v kněžišti.

Rok výstavby kostela není dodnes známý. Různé prameny hovoří o různých datech, všechny se ale pohybují přibližně kolem roku 1600. (Malach, 2014, s. 198) Datum dokončení ovšem známe přesně díky nápisu nade dveřmi spojujícími babinec a chrámovou loď. Zde byl při výměně ztrouchnivělých trámů odkryt nápis, který ve církevněslovanském jazyce říká: „*Rojbach [r.b.] 1641 misjaca ijul 29*“, což v překladu znamená zbudováno 29. července 1641. (Malach, 2014, s. 198) Stavba kostela byla narušena nákazou morem, a tak trvala nezvykle dlouho.

Kostel sv. Paraskevvy v Blansku je v současné době využíván Československou husitskou církví a Českobratrskou evangelickou církví. Pravidelně se zde konají bohoslužby, a to každý pátek a každou neděli. Dále se v kostele konají křty, svatby a pohřby, nebo oslavy náboženských svátků. Kostel je i místem konání koncertů a kulturních akcí. Ačkoli je kostel využíván k náboženským účelům, je zpřístupněn i veřejnosti. Během sezony je možné do kostelíka nahlédnout skrz prosklené dveře a prohlédnout si tak interiér. Pokud mají turisté zájem o komentovanou prohlídku kostela, musí kontaktovat průvodce na uvedených telefonních číslech. Po domluvě je možné kostelík navštívit i mimo sezonu. Další možností, jak si kostel prohlédnout je virtuální 3D prohlídka interiéru, která je dostupná na stránkách města Blansko.

4. Památková ochrana a nové přístupy

Použití dřeva jako stavebního materiálu s sebou nese určité problémy, které mohou dřevěnou stavbu ohrožovat. Jediným řešením často bývala výměna poškozené části. Pokud byl kostel již ve velmi špatném stavu, nechal se úplně zchátrat a postavil se kostel nový. Dnešní možnosti restaurátorských prací nabízejí mnoho variant, jak kostely lze ochránit a tím je zachovat na další roky. Při restaurátorských zásazích u dřevěných staveb je potřeba vycházet hlavně z podstaty použitého materiálu. Nejvíce žádoucí je dnes ponechat vše co nejvíce v původním stavu. Mělo by se tedy postupovat tak, aby zůstalo zachováno co nejvíce původních částí a nahrazeno bylo jen to nezbytně nutné. Využívají se tedy hlavně neinvazivní metody, které nezmění vzhled stavby. Kromě snahy budovu zachovat se tak dbá i na estetický charakter. Restaurátorská činnost by tedy měla co nejvíce směřovat k zachování originálu. Pokud je potřeba v některých případech přistoupit k rekonstrukci, je třeba ji vnímat jako návrat k zaniklému stavu. Díky trasologickým průzkumům u dřevěných staveb dnes dokážeme zjistit, jaký byl pro opracování trámu použit nástroj, či zda byl tesař levák nebo pravák. Při restaurování by se tak tyto stopy neměly znehodnotit.

Velmi častým problémem u dřevěných staveb byla vlhkost, která způsobovala trouchnivění dřevěných trámů především ve spodních částech stavby. Dříve se takový kostel nechal ztrouchnivět, jelikož nebyly žádné prostředky, kterými by se tomu mohlo zabránit. Později se začaly kostely podezdívat, což zabránilo zemní vlhkosti, a trámy prahového věnce se nemusely tak často měnit. Dnes již lze pomocí různých přístrojů vlhkost i teplotu v objektu měřit a regulovat.

Dalším častým problémem dřevěných staveb je napadení dřevokazným hmyzem. Nejčastěji jsou to červotoči, nebo tesařici. Jednou z variant, jak lze zamezit napadení dřeva dřevokazným hmyzem jsou nátěry. Ty proniknou do struktury dřeva jen na několik milimetrů a zahubí hmyz až při jeho prokousávání ven. Účinnější metodou, která dřevokazný hmyz zahubí okamžitě je termosanace. Jedná se metodu, při které se dřevo zahřeje pomocí horkého vzduchu o minimální teplotě 55 stupňů celsia minimálně jednu hodinu. Termosanace je velmi oblíbená technika právě u dřevěných historických a památkové chráněných budov, jelikož je zcela neinvazivní a velmi účinná. Kromě průzkumných prací je jedinou přípravou pro použití této metody odstranění nečistot, které by se během zahřívání mohly vznítit, například zbytky slámy, nebo prachu. Zahřátí dřeva v celém jeho průřezu dokáže zahubit všechna stadia dřevokazného hmyzu, tedy jak dospělé jedince, tak i larvy. Tato metoda byla použita v případě kostela sv. Mikuláše v Hradci Králové, kdy kolem celého kostela bylo postaveno lešení s ochrannou

plachtou, aby se zamezilo úniku tepla. Dále byly do dřeva zavedeny sondy monitorující teplotu vzduchu, aby nedošlo k poškození.

Další metodou, kterou je možné využít je sanace dřeva mikrovlnnou energií. Tato metoda opět využívá vyšší teploty. Budova je zahřívána mikrovlnami na teplotu minimálně 56 stupňů celsia. Dřevokazný hmyz je v důsledku změn v jeho buněčných strukturách způsobených teplem zahuben, stejně tak jako houby nebo plísně. Ačkoli je metoda sanace mikrovlnnou energií rychlejší než termosanace, má i mnoho nevýhod. Plocha, na kterou lze mikrovlnné záření použít je relativně malá, proto je metoda nevhodná pro velké objekty. Další nevýhodou může být i nehomogenita mikrovlnného pole. Použití této technologie u historických objektů vyžaduje velmi důkladný předchozí průzkum. Pokud by byl ve dřevě například kovový hřebík, mohlo by dojít k požáru a k poničení dřeva. Je tedy potřebná důsledná dokumentace.

Dřevokazný hmyz napadá většinou mladší dřevo, které se u dřevěných kostelů vyskytuje u často vyměňovaných částí jako je třeba krov, okenice, nebo dveře. Je tedy potřeba chránit především tyto mladší části stavby. Možností, jak vůbec předejít výskytu hmyzu ve dřevě je zamezit podmínkám pro hmyz vhodným. Dřevokazný hmyz ke svému množení potřebuje určitou vlhkost a teplotu a je velmi náchylný na průvan. Proto je vhodné zajistit pravidelné větrání a regulaci teploty a vlhkosti.

Kromě dřevokazného hmyzu, hub, plísní, nebo vlhkosti kostely trpěly i různými lidskými zásahy. Jedním z problémů byly neodborné opravy těchto budov. Od 2. poloviny 20. století můžeme vidět převážně v oblasti Karpat obložení kostelů pozinkovaným plechem, a to nejen na střeše, ale často i vně celého kostela. Na Ukrajině se objevuje i obložení kostela plastovými lamelami. (Langer a Kuča, 2009, s. 505) Takový krok s myšlenkou co nejlépe kostel ochránit ovšem stavbě, ve většině případů, spíše uškodí. Nejen že esteticky zakryje veškeré cenné architektonické prvky, ale mění klimatické podmínky v okolí kostela. Mezi plechovou deskou a stěnou kostela totiž vzniká vlhkost a kondenzuje se zde voda, která není pro dřevo vhodná a způsobuje jeho poškození a výskyt dřevokazných hub.

Další z moderních metod, které se využívá při restaurování dřevěných staveb je metoda dendrochronologie. Je to metoda datování dřeva, která využívá měření šírek letokruhů. Nejčastěji se využívá u určování stáří dřevěných archeologických nálezů, uměleckých předmětů, nebo právě dřevěných staveb, jako tomu bylo u kostela sv. Mikuláše v Hradci Králové. Tato metoda je založena na principu střídání širších a užších vrstev letokruhů, které se analyzují na vzorku dřeva. Většinou bývá odebrán příčný řez dřevem a pokud to z určitých důvodů není možné, provádí se do dřeva vývrt. Měření se provádí na speciálním stole

propojeným s počítačem, který letokruhy měří a následně je zobrazuje jako jednotlivé křivky. Velkým limitem této metody je počet letokruhů na daném předmětu. Aby se tato metoda mohla vůbec provést je zapotřebí alespoň 40 až 50 měřitelných letokruhů. Nejvhodnějšími dřevinami pro toto měření jsou například dub, jilm nebo jasan. (Dendrochronologie.cz, 2021) Postupně jsou sestaveny chronologické řady pro jednotlivé dřeviny, které vycházejí ze současnosti směrem do minulosti. Pro oblast České republiky je nyní sestavena chronologická řada pro dub, jedli, borovici a smrk. (Dendrochronologie.cz, 2021) Oblast a její klimatické podmínky, ve kterých strom vyrostl mají velký vliv na to, jak jeho letokruhy vypadají, proto je potřeba pro každou oblast sestavit vlastní dendrochronologickou řadu. Díky této metodě lze určit, ve kterém roce byl strom pokácen a tím pádem i ve kterém roce byla stavba přibližně postavena. Samozřejmě se zde musí počítat s určitým časovým rozmezím, jelikož dřevo mohlo například pár let prosychat, než bylo na stavbu použito. Touto analýzou bylo tedy určeno, že kostel sv. Mikuláše v Hradci Králové byl postaven přibližně o sto let později, než se předpokládalo a je tak o sto let mladší.

„Doufali jsme, že by mohla být pravda, že je kostel starší, než se o něm píše. V roce 1935 když se kostel kupoval tak si město nechalo udělat nějakou rešerši a v ní vycházelo že je kostel z roku 1505. Dokonce tam vycházelo, že je z tisového dřeva, což znamená že by měl být původně z Polska a že jeho umístění v Habuře už je jeho druhé místo. Určování stáří konstrukcí děláme běžně u všech památek, převážně když se do nich zasahuje, nebo když se mají opravovat například krovy. Takže toto byl automatický krok, nikoli badatelský. Problém spočívá v tom, že musíte mít správnou letokruhovou řadu, tedy dřevinu, která je buďto stejná nebo obdobná a která je ze stejného nebo obdobného území. Habura je poměrně daleko, takže se musela použít slovenská letokruhová řada. Nakonec se zjistilo, že to není tis a že to dřevo bylo pokáceno někdy kolem roku 1605, takže se nám ten kostel stal mladší. A přesně se tam doložily ty jednotlivé etapy, takže přesun kostela v polovině 18. století a potom ten transfer v roce 1935.“ (Falta, 2021)

Dřevěné stavby se zachovaly stovky let pouze s drobnými úpravami. Je tedy jasné, že výdrž dřeva ve vhodných podmínkách je neobyčejná. Víme, že pro zmírnění vlhkosti je důležité pravidelné větrání, občasná výměna střešní krytiny, aby skrz ni nezatékalo, případně vhodná konzervace stavby. V možnosti použití moderních metod máme dnes velkou výhodu. Můžeme využívat různých moderních technologií, speciálních nátěrů a materiálů. Je třeba ale stále důvěřovat původnímu záměru, tedy tomu, že stavba má být dřevěná, a pokusit se zachovat její podstatu. Použití moderních prvků tak nemusí být vždy na škodu, ale je potřeba je udržet v únosné míře. Mnoho těchto staveb se nachází ve špatném, nebo až havarijním stavu a jejich

opravy jsou často složité a nákladné. Vždy je ale vhodné používat co nejšetrnější způsoby oprav, tedy vyměnit nebo opravit jen ty nezbytně nutné části kostela. Zpracování nových částí by mělo technologicky odpovídat původním metodám.

Dřevěné sakrální stavby jsou dnes již ve většině případů po celé Evropě vnímány jako kulturní památky. Vztahují se na ně tedy pravidla památkové ochrany. Nejvyšším stupněm ochrany, který můžeme v Evropě pozorovat je zápis stavby na seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Dřevěných kostelů zapsaných na tento seznam najdeme v Evropě několik a nacházejí se například v Norsku, Rusku nebo Polsku. Za zmínku ale určitě stojí 8 dřevěných kostelů stojících na Slovensku, které byly na tento seznam zapsány v roce 2008. Jedná se o dva římskokatolické kostely v Hervartově a v Tvrdošíně, dále tři evangelické kostelíky v Kežmaroku, Leštínách a v Hronseku a v neposlední řadě tři řeckokatolické a pravoslavné kostelíky na východním Slovensku konkrétně v obci Bodružal, Ladomirová a Ruská Bystrá. Díky památkové ochraně vztahující se na tyto stavby nejsou ohroženy například nevhodným zacházením nebo opravami. Největším ohrožením dřevěné architektury jsou požáry, které jsou bohužel velmi časté. Dokladem tomu může být nedávný požár (2020) kostela sv. Michala v Praze na Petříně. Ačkoli požár vznikl pravděpodobně neúmyslně, nebývá tomu tak vždy. Najdeme i případy, kdy byl kostel, nebo zvonice úmyslně zapáleny, jako tomu bylo v roce 2007 v Železném Brodě. Konkrétní příklady toho, jak jsou dřevěné sakrální stavby ohroženy uvádějí Jiří Langer a Karel Kuča ve své publikaci *Dřevěné kostely a zvonice v Evropě: „Konkrétní představu o skutečně vážném ohrožení dřevěných sakrálních staveb podává výčet 34 kostelů, které od roku 1990 do zimy 2008 zanikly (v 11 případech zbořením, ve 23 případech požárem) jen v ukrajinské Lvovské oblasti.“* (2009) Dále uvádějí, že ve stejném časovém období shořelo 41 kostelů v Polsku a dalších 29 jich bylo zbořeno. Je tedy zřejmé, že památková ochrana je v případě dřevěných staveb nezbytná.

5. Současné využití

V současné době (před pandemií koronaviru) jsou k pravidelným bohoslužbám využívány čtyři z šesti převezených kostelů. Kostely v Blansku a v Dobříkově jsou využívány Církví československou husitskou. Kostel v Kunčicích pod Ondřejníkem využívá Římskokatolická církev. Pražský kostel sv. Michala slouží k potřebám Pravoslavné církve, konkrétně se zde konají bohoslužby pro rumunskou komunitu žijící v České republice (po vyhoření kostela je jako náhradní prostor využíván kostel sv. Vavřince na Petříně a komunitní centrum Prádelna v Holečkově ulici). Pouze k občasným bohoslužbám nebo církevním obřadům je využíván kostel sv. Mikuláše v Nové Pace. Kostel je v soukromém vlastnictví a mše se zde konají pouze po předchozí domluvě s majitelem, nebo jsou soukromé pouze pro rodinu majitele.

Jediný kostel, který slouží pouze jako turisticky přístupný objekt je kostel sv. Mikuláše v Hradci Králové. Pro potřeby Řeckokatolické církve sloužil do roku 2013, ta ale nyní využívá pro své potřeby jiný objekt. Po rekonstrukci tak kostel slouží pouze jako jeden z turistických cílů ve městě. Kostel je otevřen převážně v letní turistické sezoně, kdy je možné ho navštívit v rámci komentované prohlídky s průvodcem, nebo je možné využít volné samostatné prohlídky. Zatím v kostele proběhly dvě sezóny, 2019 a 2020. Nejčastějšími návštěvníky kostela jsou převážně senioři, kteří nejvíce využívají komentované prohlídky s průvodcem, nebo možnosti objednání speciálního termínu a přijíždějí ve větších skupinách.

Volný vstup bez komentáře	500 osob
Komentované prohlídky s průvodcem	230 osob
Prohlídky na objednání s průvodcem	129 osob

Tabulka 1 Statistika návštěvnosti kostela sv. Mikuláše v Hradci Králové v sezóně 2020

Zdroj: (Jeriová, 2021), vlastní zpracování

Kostely v Blansku, v Kunčicích pod Ondřejníkem, v Dobříkově i v Nové Pace jsou též turisticky přístupné. Jejich návštěva je ovšem možná pouze po předchozí domluvě, a to buď na příslušném farním úřadě, nebo je možné kontaktovat průvodce, jehož telefonní číslo je většinou vyvěšeno na dveřích kostela. Průvodcem často bývá někdo z obce, ve které se kostel nachází, nebo jako například v Nové Pace správce celého soukromého objektu. Důvody, proč není kostelík v Nové Pace běžně otevřen pro turisty popsal jeho majitel pan Adam Kretschmer v rozhovoru pro tuto práci takto: „Není to veřejný, ale soukromý majetek. Na jeho provoz nikdo a nijak nepřispívá. A já tam nejsem. Tudiž vše záleží na ochotě ostatních v místě se domluvit.“

(...) Kloním se, že bych to chtěl spíše otevřít pro vážné zájemce a nejen pro "kolaře", kteří si to odškrtnou. Viz výše. S kostelíkem jsou spojeny pouze náklady a žádné příjmy. A především, opět zdůrazňuji, z mého pohledu coby majitele to přednostně otevřu všem, kteří se chtějí pomodlit. K tomu byl původně vystavěn, a to byl původně (před převezením) jeho účel. (...) Je zájem o svatby, to jsou tak jedna-dvě ročně. Ale převážně za ta léta je to zájem převážně necírkevní. Jen jako atrakce. Což se mi moc nelíbí. Protože z mého pohledu se jedná o Boží chrám.“ (2021)

U převezených kostelů můžeme pozorovat dvojí využití. První variantou je zpřístupnění kostela veřejnosti a jeho využití jako turistického cíle, jako je tomu v Hradci Králové. U druhé varianty je původní účel stavby zachován a primárně slouží k církevním potřebám, ačkoli jeho návštěva z řad veřejnosti je stále možná. Tímto způsobem funguje většina kostelů v České republice. Jejich primární funkce je náboženská, je ale možné kostel navštívit i mimo bohoslužby.

U transportovaných kostelů, jímž se tato práce věnuje, je otázka jejich využití komplikovanější. Kostely byly převezeny do jiného kulturního prostředí, než ve kterém byly postaveny, tudíž pohled na ně je značně pozměněn. Nejsou vnímány jako tradiční kostely, ale spíše jako „exotické“ netypické stavby, které je potřeba vyzdvihnout nad ostatní. Jejich zvláštnost tak směřuje jejich využití spíše směrem k turistickému ruchu, i když se jedná původně o náboženské objekty. Tento rozpor je u většiny z nich vyřešen možností návštěvy po předchozí domluvě, což obnáší silnější zájem o navštívení než u běžného turistu. Je tedy možné, že při úplném otevření kostela pro veřejnost by návštěvnost stoupla, otázkou však je, zda je to žádoucí.

Jedním z faktorů, který můžeme uvážit, je důvod převozu a plánované využití. Kostel v Hradci Králové byl již původně zamýšlen jako turisticky zajímavá stavba, která podpoří turistický ruch. Využit byl také jako památník obětem první světové války. Kostel sv. Michala v Praze měl být součástí zamýšleného skanzenu. U ostatních kostelů můžeme pozorovat osobní vazby, kontakty nebo vynaložení vlastních financí, díky kterým se transport mohl uskutečnit. Nejednalo se tedy o převozy motivované církevními potřebami. Všechny kostely však během své historie na českém území k církevním potřebám sloužily. Jejich původní účel byl tak naplněn i po převozu.

6. Závěr

V první polovině 20. století proběhlo šest transportů dřevěných kostelů z Podkarpatské Rusi a východního Slovenska na naše území. Jako první byl v roce 1929 převezen kostel sv. Michala z Medvedovců do Prahy. Následoval převoz kostela sv. Mikuláše z Obavy do Nové Paky a kostela Všech svatých z Cholmovce do Dobříkova v roce 1930. Jako další byl v roce 1931 převezen kostel sv. Prokopa a sv. Barbory z obce Hliňanec do Kunčic pod Ondřejníkem. Následoval transport kostela sv. Mikuláše z Malé Polany do Hradce Králové v roce 1935 a jako poslední byl mezi lety 1936 a 1937 převezen kostel sv. Paraskevky z Nižného Sedliště do Blanska. U čtyř ze šesti kostelů můžeme pozorovat, že během své existence byly přesunuty dvakrát. Konkrétně se jedná o kostely momentálně stojící v Hradci Králové, v Praze, v Nové Pace a v Dobříkově. Přesuny dřevěných kostelů tedy nebyly na území Podkarpatské Rusi ničím výjimečným. Jednalo se ale spíše o přesuny z praktických důvodů. U přesunů kostelů na naše území můžeme pozorovat, že byly spíše záchranného charakteru. Ve všech šesti případech byly kostely ve velmi špatném stavu. Buďto je v původní obci nahradil nový kostel, většinou zděný, anebo byly již natolik poničené, že se přestaly využívat. Převezeny byly většinou na popud místního politika, nebo podnikatele a jednalo se o osobní zájem. V případě kostela sv. Michala byl zájem o jeho převoz spjatý s projektem vybudování skanzenu, který ale nakonec realizován nebyl.

Všechny převezené kostely z Podkarpatské Rusi a východního Slovenska na naše území jsou významné stavby, které reprezentují určitou část naší historie. Nehledě na jejich využití, jsou kostely připomínkou šesti neuvěřitelných transportů, které pomohly zachovat alespoň malý vzorek lidové sakrální architektury. Ta pomalu zaniká v důsledku požárů a dalších jiných vlivů. Mezi ně patří i lidská nedůslednost a nedostatečná péče, které jsou možná největší hrozbou pro tyto kostely. *„Myslím si, že je můžeme zachovat vlastně neomezeně, pokud nám ten kostel neshoří. Jsou tam dvě podmínky. Pokud neshoří, to znamená, pokud ho někdo nezapálí, a pokud se bude pravidelně v režimu 30, 40 let opravovat, nebo vyměňovat to šindelové krytí. (...) pokud roubení nebude napadeno nějakou hnilobou nebo vodou, a to zase závisí na tom, že by tam musela vnikat vlhkost dovnitř, tak to má neomezenou životnost. S tím se nic v podstatě neděje.“* (Falta, 2021)

7. Bibliografie

BIATHOVÁ, Katarína a Roman BUNČÁK, 1976. Drevený Panteón. Bratislava: Tatran.

BUXTON, David, 2008. Wooden Churches of Eastern Europe. Cambridge University Press. ISBN 0521090547

HAVEL, Jiří, 2004. Dřevěné kostelíky na Podkarpatské Rusi. Praha: Česká expedice. Podkarpatská Rus. ISBN 80-85281-72-4.

JUNGMANN, Jan. Smíchov: město za Újezdskou branou. [Praha]: Muzeum hlavního města Prahy, c2007. ISBN 978-80-85394-56-6.

KOTALÍK, Jiří T., David VÁVRA a Yvonna FRIČOVÁ. Drobné perly české architektury: veletucet typologických příkladů. Praha: Titanic, 2012. ISBN 978-80-86652-53-5.

KOŽMÍNOVÁ, Amalie, 1924. Podkarpatská Rus. Český lid. 1924, 24

LANGER, Jiří a Karel KUČA, 2009. Dřevěné kostely a zvonice v Evropě. Praha-Litomyšl: Paseka, sv.1. ISBN 978-80-7185-980-2

LANGER, Jiří a Karel KUČA, 2009. Dřevěné kostely a zvonice v Evropě. Praha-Litomyšl: Paseka, sv.2. 978-80-7185-981-9

MALACH, Roman a Miroslav VÁLKA (eds.), 2014. Vesnická stavební kultura. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-7540-5

MENCL, Václav, 1927. Dřevěné kostelní stavby v zemích Českých. Praha: Jan Štenc.

MENCL, Václav, 1929. Konstrukce dřevěných kostelů. Národopisný věstník československý. 1929, 22.

POLÁŠEK, Jaromír, 2001. Dřevěné kostely a kaple Moravy a Slezska. Český Těšín: Agave. ISBN 80-86160-49-1

POP, Ivan, 2005. Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha: Libri. ISBN 80-7277-237-6.

SÍČYNSKYJ, Vladimír, 1940. Dřevěné Stavby v Karpatské oblasti. Praha: Slovanský ústav AVČR.

STANIEKOVÁ, Andrea a ROSOVÁ Romana et al, 2015. Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2015. Ostrava : Národní památkový ústav, 2015.

ŠVORC, Peter. 2007. Zakletá zem – Podkarpatská Rus 1918-1946. Praha: LNL. ISBN 978-80-7106-754-2

VAREKA, Josef a Václav FROLEC. 2007. *Lidová architektura: encyklopedie. 2.* přepracované vydání. Praha: Grada.

VAVROUŠEK, Bohumil, 2004. Církevní památky na Podkarpatské Rusi. Užhorod: Klub T.G. Masaryka.

ZÍBRT, Čeněk, 1924. Dřevěné kostelíky v zemích československých a Podkarpatské Rusi . Český lid. 1924, 24.

7. 1. Seznam tabulek

Tabulka č. 1 - Statistika návštěvnosti kostela sv. Mikuláše v Hradci Králové v sezóně 2020

8. Internetové zdroje

ČT24, 2020. *Vyhořelý kostel svatého Michala pomůžou obnovit 3D snímky. Zdarma je nabídl americký fotograf. ČT 24 Česká televize.* [Online]

Available at: https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/3225442-vyhorely-kostel-svateho-michala-pomuzou-obnovit-3d-snimky-zdarma-je-nabidl-americky?fbclid=IwAR1_lo88yebki-nhZmOtc7hICCWjydg6ugYYcNh3q06d8z2tO32wPIQySg

[Přístup získán 2021].

Dendrochronologie, 2021. *Dendrochronologie.cz.Dendrochronologie.cz.* [Online]

Available at: <http://dendrochronologie.cz/cs/hlavni-stranka/>

[Přístup získán 2021].

Fremuth, J., 2016. *Dřevěný kostel Svatého Mikuláše v Hradci Králové je o 100 let mladší, než se předpokládalo. Český rozhlas Hradec Králové.* [Online]

Available at: <https://hradec.rozhlas.cz/dreveny-kostel-svateho-mikulase-v-hradci-kralove-je-o-100-let-mladsi-nez-se-6132327?fbclid=IwAR02UuWgDcBP1uQeaTWsymd6MEfjuj9IBkEQDDRx6ufeE6O1zZoi3FnNktQ>

[Přístup získán 2021].

Hradecká kulturní a vzdělávací společnost, 2020. *Dřevěný kostel svatého Mikuláše v Hradci Králové. Dřevěný kostel svatého Mikuláše v Hradci Králové.* [Online]

Available at: <https://www.kostelstavetomikulase.cz/cs>

[Přístup získán 2021].

Hradecká kulturní a vzdělávací společnost, 2020. *Kostel sv. Mikuláše. Hradecká kulturní a vzdělávací společnost.* [Online]

Available at: <https://www.adalbertinum.cz/cs/provozovny/kostel-svateho-mikulase.html?view=provozovny&fbclid=IwAR2s5k2stibrC3oXEYJCQBNwEsvqBYPMvqxPww-67rYhrns1clHBFvf1dnc>

[Přístup získán 2021].

Institut pro památky a kulturu, 2019. *Po rekonstrukci je kostel sv. Mikuláše v Jiráskových sadech jako nový. Propamátky.* [Online]

Available at: https://www.propamatky.info/cs/zpravodajstvi/kralovehradecky-kraj/zpravy-z-regionu/po-rekonstrukci-je-kostel-sv-mikulase-v-jiraskovych-sadech-jako-novy/5096/?fbclid=IwAR0IALkBNMqwrvtZ7syxEzGxcBgKBr_klrMCzTZ1-1YKrfgpRJ_PDA5S_w8

[Přístup získán 2021].

Kulturní středisko města Blanska, 2020. *Turistické zajímavosti - Památky a zajímavosti v Blansku. Město Blansko.* [Online]

Available at: https://www.blansko.cz/poznejte-blansko/turisticke/?fbclid=IwAR0IALkBNMqwrvtZ7syxEzGxcBgKBr_klrMCzTZ1-1YKrfgpRJ_PDA5S_w8#toc_dreveny_kostelik

[Přístup získán 2021].

Lorincz, T. & Baják, M., 2019. *Starobylý dřevěný kostelík v hradeckých Jiráskových sadech se po téměř třech letech oprav otevřel. Český rozhlas Hradec Králové.* [Online]
Available at: https://hradec.rozhlas.cz/starobyly-dreveny-kostelik-v-hradeckych-jiraskovych-sadech-se-po-temer-trech-7974587?fbclid=IwAR1jXcLQjzU8xPUKIXPOZvOVFpvTXLB_5m0xp0DD2zOiKYu9eJFzdNXGDxc
[Přístup získán 2021].

Media In, 2008. *Dřevěné kostelíky na Slovensku, Zápis roku 2008. Unesco.* [Online]
Available at: <http://www.unesco-mediain.cz/images/reportaz-41.pdf?fbclid=IwAR0uZUqVSWc4SMD-JL2rzJR5D84hVzNsLUsBwt9S2OD6iLirfNZ41XXAYC8>
[Přístup získán 2021].

Náboženská obec Československé církve husitské v Blansku, 2021. *Kostel. Církev československá husitská v Blansku.* [Online]
Available at:
https://www.drevenykostelik.cz/kostelik/?fbclid=IwAR1sHYIFpkXDmeOfL4ZwWT4AWbRrQk_B-eFY-47LU0piD1L4AUbwLnH9QQgk
[Přístup získán 2021].

Národní památkový ústav, 2015. *kostel Církve československé husitské z Velké Kopaně na Podkarpatské Rusi. Památkový katalog.* [Online]
Available at: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-cirkve-ceskoslovenske-husitske-z-velke-kopane-na-podkarpatske-rusi-16013672>
[Přístup získán 2021].

Národní památkový ústav, 2015. *kostel dřevěný. Památkový katalog.* [Online]
Available at: <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-dreveny-13321865>
[Přístup získán 2021].

Národní památkový ústav, 2015. *kostel sv. Paraskevy. Památkový katalog.* [Online]
Available at: pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-paraskevy-15019745?fbclid=IwAR1_lo88yebki-nhZmOtce7hICCWjydg6ugYYcNh3q06d8z2tO32wPIQySg
[Přístup získán 2021].

Obec Dobříkov, 2021. *Dobříkovský kostelík. Dobříkov.* [Online]
Available at: https://www.dobrikov.cz/dobrikovsky-kostelik?fbclid=IwAR0k1qsJkYcQmaSvPni3NtOgTDriqJOFBZO4QFeZ38diZSmXztCNQURi_U
[Přístup získán 2021].

Pilát, T., 2021. *Dřevěné kostely z Podkarpatské Rusi – příklady důmyslné architektury našich předků. Český rozhlas Vltava.* [Online]
Available at: https://vltava.rozhlas.cz/drevene-kostely-z-podkarpatske-rusi-priklady-dumyslne-architektury-nasich-predku-8410697?fbclid=IwAR0HssnP_U8oHFMF20VDE9-LWw3D_-7UpnBJDylcLHON3k_uCGTMJ4_swE
[Přístup získán 2021].

Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, 2020. *Roubené skvosty z Podkarpatské Rusi*. muzeum-myto.cz [Online]
Available at: <https://www.muzeum-myto.cz/cs/program/roubene-skvosty-z-podkarpatske-rusi-vystavy-online>

Wildová, V., 2018. *Husův kopec v Nové Pace zdobí starobylý dřevěný kostelík z Podkarpatské Rusi*. Český rozhlas. [Online]
Available at: <https://regiony.rozhlas.cz/husuv-kopec-v-nove-pace-zdobi-starobyly-dreveny-kostelik-z-podkarpatske-rusi-7408610?fbclid=IwAR0uZUqVSWc4SMD-JL2rzJR5D84hVzNsLUbWt9S2OD6iLirfNZ41XXAYC8>
[Přístup získán 2021].

9. Přílohy

9. 1. Seznam příloh

Příloha č. 1 – Rozhovor: Andrei Danciu

Příloha č. 2 – Rozhovor: Jan Pohunek

Příloha č. 3 – Rozhovor: Ivo Chocholáč

Příloha č. 4 – Rozhovor: Adam Kretschmer

Příloha č. 5 – Rozhovor: Jan Falta

Příloha č. 1 – Rozhovor: Andrei Danciu

*ROZHOVOR – ANDREI DANCIU – SPRÁVCE KOSTELA SV. MICHALA NA PETŘÍNĚ
(21. 12. 2020)*

Jaký je váš příběh spojený s kostelem?

Československá pravoslavná církev získala do užívání tenhle kostel v roce 2008. A tehdy usoudili že by to byl vhodný pro rumunskou komunitu v Praze. A já jsem tehdy akceptoval, že bych tady začal pracovat jako kněz, farář. Takže takhle velmi jednoduše.

Před tím, než jsem přijel sem, jsem pracoval a bydlel v Rumunsku. Pocházím odtamtud.

Kdo tvoří rumunskou komunitu v Praze?

Jak jsem říkal, v roce 2008 se Rumunsko stalo členem Evropské Unie, takže Rumuni začali jezdit víc za prací do Čech. Jsou tady ještě taky jiní lidé, co tady bydlí dlouho, nevím, třeba 30 let, od 90. let nebo ještě dřív. Ale je jich málo. Většinou jsou to lidi, kteří sem přijeli za prací. Já tady mám nakonec trvalý pobyt, nepočítal jsem na jak dlouho tady budu, protože to byla pro všechny novinka. Když jsme převzali kostel k užívání tak byl úplně prázdný. A já osobně neznal, jaká je komunita, jaký jsou lidi, tak jsem trochu riskoval tím, že jsem sem přišel. Všechno to bylo úplně od začátku. A ti lidi, kteří jsou tady, kteří tady pracují, jsou většinou mladí lidi. Takže jsme vyrostli spolu s nimi, jsou to většinou lidi v mém věku. Pak přišli další a další, ale jsou to všichni mladí lidi, co teď mají děti, tak do 15 let a mladší. Ale přišli i třeba jejich rodiče.

Jak funguje pravoslavná církev v České republice?

Funguje to tak, že pravoslavná církev tady v Česku, je to víceméně jedna z těch menších církví. I když ty farnosti mají dost věřících. Náš kostel je malý, ale před pandemií sem chodilo tak 30, 40 lidí a každou neděli jsme měli na bohoslužbě přes 100 lidí. Takže je tady taková situace, že lidi, co chodí do kostela a kteří patří k pravoslavné církvi jsou většinou cizinci. Teď je v Praze, pokud se nepletu 8 nebo 9 pravoslavných farností. A lidi, protože jsou cizinci, chodí většinou tam kam patří. Rumuni chodí sem, Češi pak mají pravoslavný katedrální chrám, ten hlavní. Ukrajinci, Bulhaři, Řekové všichni mají nějaká svoje místa. Oni

jezdí třeba i z jižních Čech na křtiny, na Vánoce. Není to striktně pražská komunita. Ale u ministerstva kultury jsme zaregistrovaní jako pravoslavná církevní obec na Praze 5. Ale lidi jezdí z celé republiky.

Jaké jsou vazby mezi rumunskou komunitou žijící v Čechách? Mají vztahy přesah i mimo bohoslužby a církevní obřady?

Hlavní překážka je vzdálenost. Snažili jsme se, jako my Rumuni. A když mluvím o Rumunech počítám i Moldavany, protože jsme dvě samostatné země a máme víceméně stejný jazyk, zvyky jsou trochu jiné, ale domluvíme se. Snažili jsme o nedělní školu, tábor. Všechno jsme měli před pandemií. Teď fungujeme trošku jinak. Oni chtějí, jenže ty bohoslužby jsou jednou za týden, takže člověk si najde čas. Takže ty jsou hlavní bod. Byly tady oslavy narozenin dětí, našli jsme prostory a bylo tam třeba i 30 dětí. Lidi se znají díky tomu, že chodí do kostela. Oni se pak propojili a fungují i mimo.

Existuje tady taky společnost pro přátelství mezi Čechy a Rumuny. Tam je taky možnost se setkávat. A dřív, než jsme tady udělali kostel tak se třeba jednou za týden v nějaké restauraci setkávali. Ale bylo to v menším počtu, než je to teď.

Využívá se prostor kolem kostela i pro jiné aktivity než jen bohoslužby?

Ne, lidi mají čas hlavně v neděli. Takže to se tu sejdou. Ale jde hlavně o církevní záležitosti. Křtiny, svatby, těch je tady dost. Normálně jsme měli tak 50 křtin během roku. Je to pak náročné pro všechny, začínáme v 9, končíme ve 12. Pak třeba křtiny do dvou. Děti už to pak nemohou vydržet. Ten prostor je pro nás maličký. Ale měli jsme naštěstí zapůjčený prostor tady v komunitním centru Prádelna pro Prahu 5.

Jaké byly bohoslužby ze začátku?

Přišli tak 3, 4 lidi, a takhle to bylo třeba rok. Ale měl jsem velkou podporu třeba ze strany rumunské ambasády. Lidi tam odsud chodili hodně. Hodně mi pomáhali, znali to tu. Začátky byly velmi těžké, ale hezké. Teď chodí přes 100 lidí a děláme to tak, že máme reproduktor před kostelem a lidi zůstanou venku když se nevejdou dovnitř. Je pak problém, když je špatné počasí, nebo když mají malé děti, ty nechtějí stát venku. Hledali jsme různá řešení, a nakonec

jsme to zorganizovali tak, že třeba tento týden půjde jedna rodina, příští druhá. Aby se prostrídali, aby měli všichni možnost.

Přijel jste do Čech a nikoho jste tu neznal, nevěděl jste do čeho jdete. Jaká byla vaše první reakce na kostel?

Nelíbilo se mi to. Já jsem slyšel, zjistil jsem, že se tady v Praze sloužili bohoslužby pro Rumuny i dřív, byl tady rumunský mnich bydlící na Moravě. A jednou nebo dvakrát za měsíc jezdil do Prahy a sloužil v sobotu. Takže jsem věděl, že tady nějaká komunita je, a že získali chrám. Takže jsem myslel, že tu něco bude. Ale když jsem přijel a viděl tohle, že je to prázdný, nikoho jsem neznal. Byl jsem trochu ztracený. Ale nebyl prostor couvat, a tak jsem pokračoval dál. Lidi začali jezdit nejvíc v roce 2010. Slyšeli, že je tu nějaký kostel, přišli a říkali: „Otče my už druhou neděli hledáme kostel a konečně jsme ho našli.“ Šlo to pomalu. Vzpomínám na to s radostí. Je to dekáda, deset let mého života. My jsme tady rostli, narodili se mi tady děti.

Říká se, že člověku se zalíbí tam kde pracuje, takže teď jsem si to místo velmi zamiloval. Když třeba studujete a snažíte se dokončit nějakou práci a je to těžký a nevíte, jak to všechno bude. A pak to najednou máte a je to obrovský štěstí. Tak takhle to bylo i pro nás. Snažili jsme se a měli jsme velkou podporu vždycky. Je to kus našeho života. Je to tím, že jsem se snažili. Důležité jsou hlavně ty vztahy. Kdyby to bylo třeba jen pro turisty, aby se přišli jen podívat tak by mě to asi tolik nezajímalo. Ale když si vzpomenu na kamarády, známe se všichni odsud. Takže ten kostel je pro nás hlavní bod. Asi každý cítí, že ty vazby jsou důležité. Nejen v církvi, ale každý člověk, co miluje vlast. Jeden náš významný rumunský kněz žil hodně v cizině. Jeho matka byla Angličanka. A on říkal, že je blíž k nám k Rumunům. Že neví proč, ale cítil to.

Když jste cizinci a nejste přímo s celou rodinou, tak potřebujete nějaké nové vztahy. A tohle pro nás dělala hlavně ta církev. Ta komunita tady v Čechách není tak stará ani tak velká, je to tak 50 000 lidí, to je oficiální odhad, ale je jich určitě víc. Takže ty vazby jsou důležité.

Nejde nezmínit tragédii, která kostel v nedávné době potkala. Jak se vypořádáváte s vyhořením kostela?

Byli jsme uvnitř už druhý den po požáru, abychom si mohli vyklidit nějaké věci, zachránit je. Ale nešlo to, všechny ty knihy, co nezničil požár zničili hasiči vodou. Nezbylo nic.

Ví se, proč požár vzniknul?

Ví se kde, ale neví se proč. Jestli to bylo úmyslně nebo neúmyslně. Mám oficiální zprávu od hasičů a vzniklo to zvenku. Oni našli ohniště u kostela, takže zatím je to takhle. Nikdo zatím neví, jestli to bylo úmyslně, ale já doufám že nebylo. Nevím, kdo by měl srdce na to zapálit to.

Jaké bylo vnitřní vybavení?

Vím to jen z fotografií, co jsem získal od národního muzea. Ty původní věci, ikony, ikonostas, lavičky, ty nikdy nebyly v kostele. Myslím, že jsou v nějaké sbírce v Litoměřicích. To, co jsme měli v kostele před vyhořením nebylo původní. To jsme koupili my. Když jsem sem přišel, kostel byl úplně prázdný. Ani se mi to nelíbilo, když jsem to viděl poprvé. Říkal jsem, co to je za opuštěný prostor.

Jaká byla vaše první reakce, když jste zjistil že kostel hoří? Jak reagovala komunita?

Budova je pro celou komunitu velmi důležitá. Ani jsme o tom moc nemluvili, protože nás to hodně bolí. Kamarád mi poslal, že jeho kolega z Anděla z kanceláře vidí, že hoří věž. Myslel jsem si, že je to legrace. Pak jsem začal pochybovat a hned jsem sem jel. Hned jsem si uvědomil, co přijde. Smazal jsem všechno, co bylo. Myslel jsem si, že nezbude nic. Bylo to ve středu a hned jsem myslel na to, kde budeme mít v neděli bohoslužbu. Aby lidi věděli, že budeme pokračovat. Volalo mi spoustu lidí a všichni mi nabízeli pomoc. Ani jsem nestíhal reagovat. Jen jsem děkoval a poprosil všechny o trpělivost. Nabízeli mi knihy, ikony. Teď se ale těšíme na budoucnost, na to, co bude. Musíme ale čekat. Jsou určité etapy té rekonstrukce, takže na konci pak přijde prostor na to, umístit do kostela nové předměty. A první neděli po požáru přišlo na bohoslužbu přes 50 lidí, i když byl zákaz. Řekli jsme všem, aby byli v klidu, aby měli trpělivost, že se to nedá vše vrátit najednou.

Je šance, že se kostel opraví do původní podoby?

Měli jsme schůzi na magistrátu, vidíte, že je to tady už vyklizené. A je to velmi oficiální postup té rekonstrukce. Byl tady pán z NPÚ a říkal, že oni to neberou tak, že kostel byl zničen, protože stěny jsou v pohodě, to se všechno očistí a jen se doplní to, co chybí, takže věže a střecha. Je to velká naděje.

Jaké jsou odhady trvání celé rekonstrukce?

Bude to trvat 30 měsíců. NPÚ chce dělat originál tak jak to bylo. Takže to bude dělat nějaká firma všechno ručně. Ale o to se stará magistrát, ten je majitelem kostela a pochopil jsem, že bude výběrové řízení na nějakou specializovanou firmu. Jsem s nimi v kontaktu.

Jaké prostory využíváte nyní, když je kostel v rekonstrukci?

Máme už nějaké nabídky a tímto děkuji Petru Janu Vinšovi, náš soused. Tam teď fungujeme díky němu.

Příloha č. 2 – Rozhovor: Jan Pohunek

*ROZHOVOR – JAN POHUNEK – VEDOUCÍ ETNOGRAFICKÉHO ODDĚLENÍ
NÁRODNÍHO MUZEA (30. 3. 2021)*

Jaké byly okolnosti převozu nyní už pražského kostelíka sv. Michala na Petříně?

„Kostelík vzešel z takového širšího záměru, kterým bylo vybudování skanzenu, muzea lidové architektury v přírodě, v Praze. Jako taková hlavní tvář tohoto projektu byla paní Drahomíra Stránská, který zde na oddělení působila dlouhodobě a byla jednou z nejvýraznějších postav etnografického oddělení v první polovině 20. století. Těch variant, kde by skanzen mohl být bylo více. Uvažovalo se o tom, že by to bylo třeba v Šárce. Nicméně vzhledem k tomu, že dnes v Praze nic takového není, tak ten projekt nebyl realizován. Největším přesunem objektu, o kterém se uvažovalo, že by mohl tvořit součást toho projektu byl právě kostelík.

Ještě tady bylo Joklovo čičmanské gazdovství, které bylo také zakoupeno a převezeno, ale nebylo už nikdy složeno zpátky a za druhé světové války bylo složeno v Královské oboře a pak se trámy dostaly do takového stavu, že už to nešlo obnovit. Máme tady z něho jednu minci, která se dávala pod práh jako obětina.“

V kostele se až do jeho vyhoření využívalo nepůvodní vybavení. Co se stalo s tím původním?

„Co se týče vnitřního vybavení, z kostelíka bylo převezeno pouze pár věcí čili nebyl převezen kompletně vybavený. Tady ve sbírkách máme dvě lavice, tyče, do kterých se zasazovali kříže, oltář, oltářní skříňku, dva svícny, a ještě právě ikonostas. Nevím, zda v době, kdy kostelík převáželi, zda bylo ještě na Podkarpatské Rusi vybavení kompletní. Oni si tam stavěli nový kostel a tento starý byl již k nepotřebě, což byl také důvod, proč se ho podařilo odkoupit. Po roce 1948 to nebyla doba, která by kostelu nějak přála. Záměr vybudování toho skanzenu neproběhl. Takže kostelík byl ve vlastnictví muzea, ale potom, myslím že to bylo v roce 1969 ten pozemek přešel včetně kostela na hlavní město Prahu. Co je tady v tom zajímavé je, že pracovníci muzea ten kostelík stále brali za svůj i když už patřil městu. Ono se to tenkrát až tolik nerozlišovalo. Co jsem mluvil se staršími kolegy, tak mi tvrdili že i v 70., 80. letech brali kostelík jako součást majetku muzea, protože ty státní instituce ačkoli došlo k formálnímu převodu tak na to mohli kašlat. Třeba ještě v 70., 80. letech probíhala obnova kostelíka, kterou platilo národní muzeum a nějak se na ní podílelo. Dělal se tenkrát myslím nový plůtek a opravovala se střecha. V 90. letech přišlo etnografické oddělení o přístup do kostelíka. V době, kdy já jsem sem nastupoval, někdy před 10 lety tak jsme od toho už neměli ani klíče, nebylo to něco o co bychom se starali. A zároveň kostelík začal sloužit pražským Rumunům a církevním účelům. Takže co je na tom zajímavé, že ta jeho správa až do 90. let byla taková rozmnožená, že pozemek patřil Praze, ale staralo se o to muzeum. Součástí této muzejní péče bylo i to, že některé předměty vnitřního vybavení, z obavy, aby ten kostelík nebyl vykraden, byly zapsány do muzejních sbírek. Kolegové tenkrát stáhli do depozitářů nábytek a ikonostas. Nyní je ikonostas uložen v Terezíně v depozitáři. Někdy ještě za normalizace se restauroval, ale současný stav je takový, že by to chtělo opět znova nové restaurování, protože to působí už zašlým dojmem, chce to celkovou revizi, ale nyní na to nejsou peníze. Jak kostelík nedávno vyhořel, tak se začalo řešit, jak by to s ním bylo dál, když by byl kostelík znova postaven. Takže počítám, že v rámci té rekonstrukce bude nějakým způsobem pracováno i s tím ikonostasem. Bylo by to vhodné a byl by to i dobrý důvod proč na jeho restaurování vyhradit i nějaké peníze.“

Myslíte se, že by bylo možné po restaurování ikonostas vrátit zpět do interiéru kostela?

„Myslím si, že by to tam bylo stylové, vzhledem k tomu že je to věc, která tam byla původně. Ale nejsem si jistý, jestli je skutečně kompletní, jestli by dnes mohl vyhovovat svým účelům. Ale myslím si, že by mohl. A druhá věc je, že je to sbírkový předmět Národního muzea poměrně velké hodnoty a jako takový by musel být kostelík zajištěn proti vyhoření, zlodějům a podobným věcem. Není to ale úplně tolik na mě, je to na památkářích. Za mě, případně že by se dalo zajistit nějaké bezpečí tak bych s tím neměl problém, jako za muzeum, ale druhá věc je, že je to spíš něco, k čemu se musí vyjádřit restaurátoři. Ve chvíli, kdy se tam budou odehrávat bohoslužby, tak je to stále sbírkový předmět, takže jsou na něj kladeny větší nároky z hlediska třeba světla, vlhkosti a tak. Spíš bych čekal, že to dopadne tak, že tam bude jiný ikonostas.“

Jak pokračují obnovovací práce kostela? Je nějaký předběžný termín, kdy by měly být opravy dokončeny?

„Informace o tom máme. Máme nějaký orientační harmonogram, ale nejsem si jistý na kolik je teď platný, protože počítám, že se všechno zpozdí. Další postup se uvidí. Práce by měli být dokončeny zhruba v říjnu 2022. Čekal bych ale, že kvůli pandemii se to všechno zdrží. Třeba už teď jsme k tomu měli mít nějaké porady a nebyly, ale třeba zajištění stavby proti zimě proběhlo v termínu. A pokud ten harmonogram platí, tak teď památkáři pracují na vypracování záměru projektu.“

Nejčastější kritikou zmiňovanou v souvislosti s převozem kostelů bylo jejich vytržení z kulturního kontextu. Jaký máte na převozy názor právě z hlediska jejich nových umístění?

„Neviděl bych to takhle úplně dramaticky, protože ty kostelíky byly stavby, které byly určené na zbourání a určitě by zanikly. Takže se dá říct, že to byl vlastně záchranný transfer. Většinou ta situace byla taková, že ta obec se rozhodla vystavět nový kostel a ten starý přestali používat. Je samozřejmě možné, že kdyby ho přestali používat, tak by tam třeba ještě do teď stál uprostřed vesnice jako starý kostelík a byl by třeba nějakým způsobem udržován a tvořil by tam součást té krajiny. Ale zase si nedělám iluze, že za těch následujících 60 let Sovětského svazu by to bylo v nějakém dobrém stavu. Takže ano, bylo to vytrženo,

přestěhováno, ale když se na to člověk dívá z nějakého dlouhodobějšího hlediska, tak se ten kostelík stane postupně součástí toho areálu, kam byl přestěhován. Nedošlo k těm transportům v nějakém obrovském množství, že bychom zbavili Podkarpatskou Rus dřevěných kostelíků a jednak ve všech těch případech integrace do nového prostředí proběhla dobře.“

Příloha č. 3 – Rozhovor: Ivo Chocholáč

ROZHOVOR – IVO CHOCHOLÁČ – KURÁTOR, MĚSTSKÉ MUZEUM NOVÁ PAKA

„Já jsem dělal v muzeu od roku 1990 17 let a na začátku roku 1990 kostel ještě patřil státu, takže to patřilo pod nás jako pod muzeum. Na začátku jsem tam prováděl a pak tam hlavně prováděl pro veřejnost pan Kout, což byl vlastně takový správce té vily, hlavně i později když se to v restitucích vrátilo. Když nás někdo oslovil v muzeu, tak jsem tam prováděl já nebo pan Bařina, tehdejší ředitel. A vlastně to byly takové nárazové akce. Někdo se chtěl podívat do kostelíku, tak jsme oslovili majitele a buďto tam prováděl ten pan Kout, nebo v podstatě my z muzea. Později, jsme to v nabídce přímo neměli, protože to byl potom soukromý majetek.“

Takže jste prováděli pouze tehdy, když o to někdo konkrétně požádal?

„Ano, protože ono to bylo velice krátce, než došlo k restitucím, to byl počátek 90. let. Tak si pamatuji, že jsem tam já nevím, několikrát prováděl. A když se to pak vrátilo majitelům tak jsme tam pak prováděli s panem ředitelem Bařinou, když vyloženě někdo požádal. A v podstatě jsme museli požádat vlastníka objektu a prováděli jsme. Ale tenkrát jsem tam byl, jestli tak do roka tak 2krát, 3krát.“

Příloha č. 4 – Rozhovor: Adam Kretschmer

ROZHOVOR – ADAM KRETSCHMER – SOUČASNÝ MAJITEL KOSTELA V NOVÉ PACE

Přibližně kolik návštěvníků zavítá ročně do Vašeho kostelíka?

To nemohu posoudit. Bydlím v Praze a kostelík otvírá můj soused pan Kout, který má klíče a provádí. V roce, kdy nejsou nějaké slavnosti, maximálně 300 lidí.

Je o jeho návštěvu velký zájem?

Je zájem o svatby, to jsou tak jedna-dvě ročně. Ale převážně za ta léta je to zájem převážně necírkevní. Jen jako atrakce. Což se mi moc nelíbí. Protože z mého pohledu se jedná o Boží chrám.

Četla jsem, že se do Vašeho kostelíka dá nahlédnout teprve až po předchozí domluvě.

Ano, kostelík stojí uvnitř uzavřeného areálu a není nijak spojen s veřejnou cestou. Tudíž takto. Mám tam různé zabezpečovací zařízení, která se musí nejdříve otevřít. Zájemci, kteří se obrátí na muzeum jsou odkázáni na pana Kouta a ten se s nimi domluví.

Proč nemá kostelík nějakou otvírací dobu pro veřejnost například v letní sezóně?

Není to veřejný, ale soukromý majetek. Na jeho provoz nikdo a nijak nepřispívá. A já tam nejsem. Tudíž vše záleží na ochotě ostatních v místě se domluvit.

Myslíte si, že kdyby to tak bylo, přišlo by více návštěvníků?

To jsou dvě věci. První, zdali to má cenu otevřít všem. Kloním se, že bych to chtěl spíše otevřít pro vážné zájemce a nejen pro "kolaře", kteří si to odškrtnou. Viz výše. S kostelíkem jsou spojeny pouze náklady a žádné příjmy.

A především, opět zdůrazňuji, z mého pohledu coby majitele to přednostně otevřu všem, kteří se chtějí pomodlit.

K tomu byl původně vystavěn, a to byl původně (před převezením) jeho účel.

Kostelík je v Nové Pace určitě známou stavbou, lidé o něm vědí. Jak kostelík vnímají? Máte nějaké reakce od místních?

To nejsem schopen posoudit od 15 let jsem z Nové Paky pryč, ale předpokládám, že to je na pomezí "to je náš kostelík" a na pomezí "dovezl ho továrník Kretschmer", takže si vyberte. Někdo kladně, někdo jako připomínku, že to bylo kdysi znárodněno, a že v tom ukradení měli jeho předci více než prsty.

Jak jste vnímal to, když Vám kostelík komunisté sebrali.

Na to byste se musela zeptat mého otce. A vzhledem k jeho nemocem už nedostaneme odpověď. Já jsem nebyl na světě.

Ale z rodinných rozhovorů to nebyla ta nejdůležitější věc, jelikož v té době zavřeli tátu, sebrali nám továrnu, domy a vlastně všechno. Takže kostelík jaksi nebyl úplně ta priorita.

Věřil jste, že ho někdy dostanete zpátky?

Zase nemohu soudit. Ale myslím, že nikdo z mých příbuzných o tom neuvažoval jako o reálné věci.

Jak jste pak prožíval navrácení kostela Vaší rodině?

Měli jsem radost a šli jsme se tam pomodlit.

Kostel je vysvěcen. Konají se zde někdy bohoslužby, nebo církevní obřady?

Ano ty se primárně konaly v 90. letech, když ještě byla řeckokatolická církev více aktivní, a vždy se zde konaly jednou ročně poutě. Které ale byly spíše ekumenické. Když se zhoršil zdravotní stav biskupa Otčenáška (otec ho nějak potkal v kriminále), tak to ustalo. Teď několikrát ročně přijíždí zástupci řeckokatolické církve z Mladé Boleslavi. Jinak je to otevřeno katolickému ritu. Když si přivezete kněze. Což já dělám a máme tam soukromé mše. Bohužel v poslední době zádušní.

Jaké jsou Vaše plány s kostelíkem do budoucna?

Tak primárně dokončit opravy. Udělal jsem tam novou drenáž a nové podlahy. V současné době mám zpracováno SHP a vychází to na cca 4,5 milionu. Což vzhledem k tomu, že nevybírám vstupné a ani nemám jiné podnikatelské aktivity se dává dohromady dosti těžko. Snažím se ucházet v grantech, ale protože to nespadá do "kreativního průmyslu", tak se na to peníze shání dosti těžko. Poté ho nadále provozovat coby kostel.

Předpokládám, že zůstane rodinným majetkem, máte ale v plánu ho více využívat, nebo zůstane ve stejném režimu, ve kterém je nyní?

To se ukáže, co bude. V současné době, vzhledem k tomu, že mám zničený les a musím ho vytěžit, tak bude spíše uzavřen, protože to je velmi rizikové. Rodiny, co si sebou vodí děti tak si je neuhlídají a bohužel nechci žádnou tragédii. Pak až se to ustálí můžeme se dostat ke

stejnému režimu jako předtím. Základní rozpor je v tom, že kostelík si děda přivezl z toho důvodu, aby si měl kam umístit část svých sbírek.

Tudíž nebyl trvale otevřen veřejnosti, ale jen po dohodě. Můj přístup je kostelík otevřít, ale tak aby toto zpřístupnění nerušilo provoz v areálu. A spíše za účelem náboženských potřeb než turistických (nakonec hradů je okolo dost).

Příloha č. 5 – Rozhovor: Jan Falta

ROZHOVOR – JAN FALTA – VEDOUcí ODBORU PAMÁTKOVÉ PÉČE V HRADCI KRÁLOVÉ

Jaké byly reakce na přesun dřevěného kostela z Malé Polany do Hradce Králové?

„Přesun kostela neiniciovalo město. Byl to Alois Matulík, který ten kostel nabídl k prodeji. Zajímavé je ale rozhodnutí městské rady, proč ten kostel pořizuje. Město pořizovalo kostel hned z několika důvodů. Zaprvé jako památník bojů v první světové válce, protože ten kostel stál na místě, kde se bojovalo. Dokonce existuje nějaká zpráva z toho roku 1935, kde si město nechalo potvrdit, že tam skutečně česká vojska bojovaly. Druhý důvod byl ten, že ten kostel byl na území, kde Alois Jirásek umístil děj svého románu Bratrstvo. A třetí byla záchrana toho kulturního dědictví. České země byly daleko bohatší než Slovensko a vzbudil se tady velký zájem o kulturu té Slovenské části Československa. Kostel byl zaplacen z nevyplacené odměny pana starosty Pilnáčka. Takže to nebylo z veřejných peněz.

Co se týče reakcí, tak okrašlovací spolek zareagoval, vždycky říkám že úplně stejně jako v roce 2021, že by bylo lepší stavět dětská hřiště a navrhovali kostel umístit do novohrádeckých lesů. Na to byla rychlá odpověď, že se to platí z odměny pana Pilnáčka a že se pořizuje památník a ne kostel. Do lesů ho umístit nechtěli a důstojnický park byl jediný velký ve městě. Město si pak vyjednalo, že se park převedl pod správu města. Byl otevřen k 28. říjnu a byla z toho velká slavnost a jsou z toho zaznamenány pouze pozitivní zprávy.“

Transferům dřevěných kostelů bylo nejvíce vytykáno vytržení stavby z kontextu a radikální změna prostředí. Jak se díváte na umístění kostela prakticky do centra města.

„V Hradci Králové je to jednoduché. Když si vezmete mapu města v roce 1935, tak to bylo prakticky to, co je v dnešní době vnější okruh. Město nebylo větší a ty prostory byly většinou ještě stále zaplavovány, protože to byla součást obrany té barokní pevnosti, byly tam

inundační kotliny. Takže pokud se hledalo místo ve městě, tak buďto tam bylo historické středověké centrum, nebo počínající zástavba podle urbanistických plánů třeba Josefa Gočára což byla bloková zástavba, pak tady byl na soutoku tenhle důstojnický park a pak byl maličký parčík, ale ten byl opravdu malý. Ten kostel by se tam sice vešel, ale nebylo by to vhodné. Takže město mělo jedinou možnost kam ho umístit. Buďto byla všude moderní zástavba, do historického centra to taky nešlo, protože to je jen malé a velké náměstí a pár ulic s hustou zástavbou. Takže jediná možnost, pokud to mělo být na katastru na území města Hradce Králové tak to byl jediné tenhle park. Takže to byl ten důvod a dá se říct, že to umístění je jiné než původně. My ho máme v takovém d'olíčku, v Malé Polaně byl obráceně, spíš na kopečku. Patrně tam taky nebyla takhle hustá zástavba, takže si myslím, že to prostředí není úplně nejhorší. Sice říkáte, že je to ve městě, ale je to přírodní kus toho města a Hradec neměl jinou možnost.“

Jaké dnes existují metody, kterými kostel lze ochránit.

„Je několik metod. Já bych to rozložil na metody sanační a na metody preventivní. Tady u tohoto kostela byla provedena termosanace, což je taková metoda, která sází na to, že pokud zahřejete dřevo na 50 stupňů a více po dobu jedné hodiny, tak tam zahynou všechna stádia dřevokazného hmyzu. Takže to se provedlo i třeba z toho důvodu, že ten kostel je malovaný. Další metoda by byla třeba použití mikrovlnného záření, ale ta je nebezpečná v tom, že pokud tam máte někde kov, třeba kovový hřebík tak může dojít k požáru. Ty další metody jsou už více preventivní, že se to třeba natře nějakým prostředkem a ten brouk, když se prokousává, tak ho to zahubí. Nelze si představovat, že přímo ten nátěr ho zahubí, protože ten nátěr do dřeva vnikne třeba jen na milimetry. Takže ten červotoč tam třeba v pohodě sedm let žije a potom při prokousávání ho to zahubí.

No a jak se proti tomu všemu v budoucnu bránit. Nejlepší je přirozená obrana. Protože zejména houby, a týká se to i dřevokazného hmyzu potřebují k tomu svému rozvoji patřičnou vlhkost a teplotu. Nemají rádi třeba průvan, takže jedna z těchto přirozených metod je zajistit tam nějaký režim. Druhá z metod je mít zajištěn ten objekt, aby do něj neteklo. Aby nebyl napadán vzlínající vlhkostí. No a ty dřevěné konstrukce pak vydrží velmi dlouho. Je pravdou, že i ty staré trámy, nebo třeba i ty které projdou termosanací pro ten hmyz nejsou tak atraktivní. To staré dřevo k napadení úplně neláká. Většinou je napadeno to dřevo mladší. Takže dají se udělat tato režimová opatření.

No a největším nebezpečím u dřevěných staveb si myslím, že je požár. Ať je úmyslný nebo neúmyslný, nebo od blesku. My jsme ten kostel zajistili. Projektově to bylo připraveno ještě před tím, než vyhořely některé ty ostatní kostely. Realizačně se to událo až potom, protože to mělo nějaké finanční problémy. My tam máme třeba plynové hasicí zařízení, které by mělo v případě požáru vypustit plyn a zadusit požár. Je to napojeno na centrální pult požární ochrany. Řešili jsme i vnější ochranu, tak tam je to zase napojeno na pult policie. Takže máme za to, že kdyby měl přijít žhář a chtěl to zapálit z venku tak by dřív měl být odhalen tím, že porušil nějakou chráněnou zónu. No a věc kterou jsme řešili, byla ochrana proti úderu bleskem. Protože to se moc neřešilo třeba ve skanzenech, tak jsem k tomu udělal takovou rešerši. My tam máme izolovaný hromosvod, který má jednu výhodu. Je to takový tlustý drát, jeden až dva centimetry tlustý, který je veden uvnitř. Může být veden po dřevěné konstrukci, takže z vnějšku nevidíte, že je to obalený nějakým hromosvodem. Takže to byla naše snaha o komplexní ochranu, a protože uvnitř máme umělecká a uměleckořemeslná díla jako ikonostas a oltáře, tak je tam zařízení na úpravu klimatu. Během průzkumových prací se totiž řešilo, jak se tam pohybuje vlhkost a teplota. Rok dopředu jsme měřili rosný bod a na základě toho se došlo k tomu, že jsou tam vždy takové špičky vlhkosti, které je potřeba nějak regulovat. Tak je tam zařízení, které odvlhčuje, zvlhčuje, trochu přitápí a větrá. Nám to umožňuje to, že z toho máme data a můžeme to nějakým způsobem nastavovat.“

Jaká je podle Vás životnost těchto staveb. Jak dlouho je možné zachovat je v aktuálním stavu?

„Myslím si, že je můžeme zachovat vlastně neomezeně, pokud nám ten kostel neshoří. Jsou tam dvě podmínky. Pokud neshoří, to znamená, pokud ho někdo nezapálí, a pokud se bude pravidelně v režimu 30, 40 let opravovat, nebo vyměňovat to šindelové krytí. Protože ten kostel v současné době netrpí vzlínavostí. Právě třeba v těch 30. letech byly ty spodní trámy vyměněny, jelikož v Malé Polaně to trpělo zespoda. V současné době tyhle trámy po 70 letech neměly žádný problém, protože je to na vyšší podezdívce. A je to postaveno tak, že to dřevěné krytí podezdívku přesahuje, takže pokud se to neporuší, tak tam nemůže vnikat voda. A to samotné dřevo může být maximálně ohroženo dřevokazným hmyzem. Ale u nás třeba byl hmyz jen v těch subtilních nebo mladších prvcích. Třeba dveře, okenní rámy nebo některé konstrukce v krovu. Ale pokud se tomuhle zamezí, to znamená, pokud roubení nebude napadeno nějakou hnilobou nebo vodou, a to zase závisí na tom, že by tam musela vnikat vlhkost dovnitř, tak to má neomezenou životnost. S tím se nic v podstatě neděje.“